

Sygn. akt II USKP 41/22

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 7 czerwca 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Prezes SN Piotr Prusinowski (przewodniczący)
SSN Halina Kuryło (sprawozdawca)
SSN Zbigniew Korzeniowski

w sprawie z odwołania J. K.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w P.
o wznowienie postępowania w sprawie o prawo do emerytury,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 7 czerwca 2022 r.,
skargi kasacyjnej odwołującej się od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 16 lutego 2021 r., sygn. akt III AUa [...],

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowanie kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w P. decyzją z dnia 14 stycznia 2020 r. odmówił J. K. wznowienia postępowania zakończonego prawomocną decyzją tego organu z dnia 10 października 2002 r., odmawiającą wnioskodawczyni

prawa do wcześniejszej emerytury dla pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki.

W odwołaniu wnioskodawczyni podniosła, że zaskarżona decyzja jest błędna, bowiem okres sprawowania opieki nad dzieckiem do dnia 15 listopada 1991 r. jest okresem składkowym, jej zaś został nieprawidłowo ograniczony do 1/3 jako okres nieskładkowy, co skutkowało stwierdzeniem, iż na dzień 31 grudnia 1998 r. nie posiada 20 letniego stażu pracy i odmową przyznania prawa do emerytury.

W odpowiedzi na odwołanie organ rentowy wniósł o jego oddalenie, podnosząc brak przesłanek do wznowienia postępowania wobec faktu, że kwestia przyznania spornej wcześniejszej emerytury była już przedmiotem postępowań sądowych, a obecnie odwołująca się nie przedstawiła nowych dowodów, które miałyby wpływ na prawo do świadczenia.

Sąd Okręgowy w O. wyrokiem z dnia 2 września 2020 r. zmienił zaskarżoną decyzję i wznowił postępowanie w przedmiocie przyznania J. K. prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu opieki nad dzieckiem wszczęte na skutek wniosku z dnia 12 września 2002 r.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że J. K. w dniu 28 listopada 1996 r. wystąpiła do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z pierwszym wnioskiem o ustalenie uprawnień do wcześniejszej emerytury pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki. Organ rentowy decyzją z dnia 27 stycznia 1997 r. odmówił ubezpieczonej prawa do sporego świadczenia, wskazując, że nie zostały spełnione warunki określone w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 15 maja 1989 r. w sprawie uprawnień do wcześniejszej emerytury dla pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki, gdyż nie udowodniła 20-letniego okresu pracy.

Po złożeniu przez J. K. dodatkowych dokumentów organ rentowy w dniu 28 lutego 1997 r. wydał decyzję odmowną, uznając, że wnioskodawczyni nadal nie udokumentowała 20-letniego okresu pracy. Kolejny wniosek o przyznanie prawa do wcześniejszej emerytury J. K. złożyła w dniu 12 września 2002 r., załączając nowe dowody na okoliczność stażu pracy. Po rozpoznaniu tego wniosku Zakład Ubezpieczeń Społecznych decyzją z dnia 10 października 2002 r. odmówił jej prawa do wcześniejszej emerytury. W uzasadnieniu wskazał, że na dzień 31

grudnia 1998 r. staż pracy wnioskodawczynie wynosi łącznie 17 lat, 6 miesięcy i 26 dni, w tym 10 lat, 10 miesięcy i 29 dni okresów składkowych oraz 3 lata, 7 miesięcy i 19 dni okresów nieskładkowych (po ich ograniczeniu do 1/3 okresów składkowych), a nadto 3 lata i 8 dni okresu uzupełniającego. Organ rentowy uznał, że ubezpieczona wykazała na dzień 31 grudnia 1998 r. okres nieskładkowy w wymiarze 6 lat, 1 miesiąca i 15 dni (w tym okres opieki nad dziećmi), który po ograniczeniu do 1/3 staż składkowego wynosi 3 lata, 7 miesięcy i 19 dni.

Po przedłożeniu przez J. K. dodatkowych dokumentów, Zakład Ubezpieczeń Społecznych decyzją z dnia 17 grudnia 2002 r. ponownie odmówił jej prawa do wcześniejszej emerytury. Uznał bowiem, że na dzień 31 grudnia 1998 r. wnioskodawczynie wykazała staż pracy w łącznym wymiarze 19 lat, 4 miesięcy i 6 dni, zamiast wymaganych 20 lat. Także w tej decyzji okres opieki nad dziećmi w całości został potraktowany jako okres nieskładkowy i ograniczony do 1/3 okresów składkowych. J. K. wniosła odwołanie od powyższej decyzji. Sąd Okręgowy w W. wyrokiem z dnia 24 października 2003 r., sygn. akt XIII U [...], oddalił odwołanie, a Sąd Apelacyjny w [...] wyrokiem z dnia 22 września 2004 r., sygn. akt III AUa [...], oddalił apelację ubezpieczonej od orzeczenia pierwszoinstancyjnego.

W dniu 10 listopada 2004 r. J. K. zwróciła się do organu rentowego z wnioskiem o ponowne ustalenie uprawnień do wcześniejszej emerytury z tytułu opieki nad chorym dzieckiem. Zakład Ubezpieczeń Społecznych decyzją z dnia 29 listopada 2004 r. odmówił jej przyznania spornego świadczenia z uwagi na brak 20-letniego okresu pracy na dzień 31 grudnia 1998 r. Organ rentowy uwzględnił wnioskodawczynie łączny staż pracy w wymiarze 19 lat, 4 miesięcy i 6 dni, w tym okres nieskładkowy został ograniczony do 1/3 okresów składkowych. Ubezpieczona wniosła odwołanie od tej decyzji. Zostało ono oddalone przez Sąd Okręgowy w O. wyrokiem z dnia 8 listopada 2005 r., sygn. akt III U [...], a Sąd Apelacyjny w [...] wyrokiem z dnia 8 marca 2006 r., sygn. akt III AUa [X.], oddalił apelację wnioskodawczynie od orzeczenia pierwszoinstancyjnego.

W dniu 6 lutego 2017 r. J. K. złożyła kolejny wniosek o ustalenie uprawnień do wcześniejszej emerytury pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki. Decyzją z dnia 21 kwietnia 2017 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych odmówił jej prawa do tego świadczenia ze względu na to, że na dzień 31 grudnia

1998 r. ubezpieczona legitymowała się łącznym stażem ubezpieczeniowym w wymiarze 19 lat, 8 miesięcy i 18 dni, w tym 12 lat, 6 miesięcy i 7 dni okresów składkowych oraz 7 lat, 10 miesięcy i 10 dni okresów nieskładkowych (w tym okresy sprawowania opieki nad dziećmi), ograniczone do 1/3 okresów składkowych, tj. do 4 lat, 2 miesięcy i 3 dni, a nadto okresem uzupełniającym w ilości 3 lata i 8 dni. Organ rentowy uwzględnił odwołującej się okres urlopu macierzyńskiego od 27 grudnia 1981 r. do 3 kwietnia 1982 r. i okresy opieki nad dzieckiem wymagającym opieki ze względu na stan zdrowia: od 10 października 1990 r. do 24 października 1990 r., od 25 października 1990 r. do 1 listopada 1990 r., od 1 grudnia 1992 r. do 31 października 1994 r., od 1 listopada 1995 r. do 6 listopada 1995 r. i od 7 listopada 1996 r. do 31 grudnia 1996 r. Sąd Okręgowy w O. wyrokiem z dnia 28 marca 2018 r., sygn. akt III U [X.], oddalił odwołanie wnioskodawczynie od powyższej decyzji. W pisemnym uzasadnieniu wskazał, że w toku postępowania J. K. - powołując się na orzecznictwo Sądu Najwyższego – zarzuciła, iż okresy urlopów wychowawczych i innych okresów opieki nad dziećmi sprzed 15 listopada 1991 r. nie doznają ograniczenia do 1/3 okresów składkowych przy zaliczaniu ich do stażu pracy wymaganego do uzyskania wcześniejszej emerytury pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki. Sąd Okręgowy nie negując tego poglądu, podniósł, że ocena zaliczenia wskazanych okresów urlopów wychowawczych oraz okresów niewykonywania pracy z uwagi na opiekę nad dziećmi do lat 4 lub opiekę nad dzieckiem szczególnej troski bez względu na wiek była przedmiotem rozważań Sądu Apelacyjnego w [...] w sprawie sygn. akt III AUa [...] (XIII U [...]), gdzie okresy te zostały zaliczone do okresów nieskładkowych. Ewentualne wzruszenie tego poglądu w świetle późniejszego orzecznictwa Sądu Najwyższego i zaliczenie tych okresów jako okresów zrównanych z okresami składkowymi może być ponownie weryfikowane w drodze wznowienia tamtego postępowania zakończonego prawomocnym wyrokiem. Sąd Apelacyjny w [Y.] wyrokiem z dnia 19 lipca 2018 r., sygn. akt III AUa [Y.], oddalił apelację ubezpieczonej od orzeczenia pierwszoinstancyjnego. W uzasadnieniu wskazano, że w niniejszej sprawie odwołująca się po raz kolejny domagała się uwzględnienia do stażu pracy okresów urlopów macierzyńskich i okresów sprawowania opieki nad dziećmi. Możliwość uwzględnienia wszystkich tych okresów była jednak już

wcześniej przedmiotem oceny zarówno organu rentowego, jak i Sądów obu instancji (Sądu Okręgowego w W. w sprawie XIII U [...] i następnie Sądu Apelacyjnego w [...] oraz Sądu Okręgowego w O. w sprawie III U [...] i następnie Sądu Apelacyjnego w [...]). Z uzasadnień tych orzeczeń wynikało, że Sądy obu instancji uznawały, iż organ rentowy prawidłowo ograniczył - na podstawie art. 5 ust. 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS - do 1/3 (tj. do 4 lat i 29 dni) okresy urlopów wychowawczych, urlopów bezpłatnych oraz okresów niewykonywania pracy wykorzystanych na sprawowanie opieki nad dzieckiem, przebytych do dnia 15 listopada 1991 r. Zgodnie z nowym orzecznictwem Sądu Najwyższego (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 lutego 2014 r., II UK 328/13, nawiązujący do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 18 maja 2011 r., I UZP 1/1), przy ustalaniu wymaganego do nabycia wcześniejszej emerytury z tytułu opieki nad dzieckiem 20 - letniego okresu zatrudnienia, okresy urlopów wychowawczych i urlopów bezpłatnych oraz okresy niewykonywania pracy z uwagi na opiekę nad dzieckiem przebyte do dnia 15 listopada 1991 r., należy uwzględnić w całości jako okresy równorzędne z okresami zatrudnienia (składkowymi). To sprawia, że wnioskodawczynie - według hipotetycznego wyliczenia organu rentowego - na 31 grudnia 1998 r. legitymowałyby się okresem składkowym i nieskładkowym wynoszącym 20 lat, 4 miesiące i 23 dni. Mimo tego apelacja odwołująca się podlega oddaleniu z uwagi na związanie w tym zakresie prawomocnym wyrokiem Sądu Apelacyjnego w [...] (art. 365 § 1 k.p.c.), zaś ewentualne wzruszenie poglądów wynikających z prawomocnych wyroków Sądu Apelacyjnego w [...] w świetle późniejszego orzecznictwa Sądu Najwyższego mogłoby nastąpić jedynie w drodze wznowienia postępowania.

J. K. kierując się powyższymi wskazaniem, złożyła w dniu 8 sierpnia 2018 r. skargę o wznowienie postępowania w sprawie sygn. akt III U [...] (III AUa [...]), w której 24 października 2003 r. Sąd Okręgowy w W. oddalił jej odwołanie od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 17 grudnia 2002 r., odmawiającej wnioskodawczynie prawa do emerytury. Jako podstawę wznowienia wskazała błędne ustalenie jej stażu pracy na dzień 31 grudnia 1998 r., przez zaliczenie okresów opieki nad dziećmi przebytych do dnia 15 listopada 1991 r. jako okresów nieskładkowych zamiast okresów składkowych, co spowodowało bezzasadne ich

ograniczenie do 1/3 okresów składkowych. Sąd Apelacyjny w [...] postanowieniem z dnia 17 stycznia 2019 r. odrzucił powyższą skargę o wznowienie postępowania, uznając, że okoliczności powołane w skardze nie stanowiły podstawy wskazanej w art. 403 § 2 k.p.c.

W dniu 8 sierpnia 2018 r. J. K. złożyła ponownie skargę o wznowienie postępowania w sprawie sygn. akt III U [...] (III AUa [...]), w której Sąd Okręgowy w O. wyrokiem z dnia 8 listopada 2005 r. oddalił jej odwołanie od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 29 listopada 2004 r., odmawiającej jej prawa do emerytury. I tym razem jako podstawę wznowienia wskazała błędne ustalenie jej stażu pracy na dzień 31 grudnia 1998 r., przez zaliczenie okresów opieki nad dziećmi do dnia 15 listopada 1991 r. jako okresów nieskładkowych zamiast okresów składkowych, co spowodowało błędne ich ograniczenie do 1/3 okresów składkowych. Sąd Apelacyjny w [...] postanowieniem z dnia 17 stycznia 2019 r. odrzucił powyższą skargę z uwagi na to, że okoliczności powołane przez skarżącą nie stanowiły podstawy wznowienia w rozumieniu art. 403 § 2 k.p.c.

Sąd Okręgowy w O. postanowieniem z dnia 5 grudnia 2019 r., wydanym w sprawie III U [X.], przekazał do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych wnioski J. K. z dnia 5 grudnia 2019 r. o wznowienie w trybie art. 114 ustawy o emeryturach i rentach z FUS postępowania zakończonego decyzją organu rentowego z dnia 10 października 2002 r. Po rozpoznaniu tego wniosku, Zakład Ubezpieczeń Społecznych zaskarżoną decyzją z dnia 14 stycznia 2020 r. odmówił wznowienia postępowania zakończonego prawomocną decyzją z dnia 10 października 2002 r., odmawiającą ubezpieczonej prawa do wcześniejszej emerytury pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki. W uzasadnieniu wskazano brak przesłanek do wznowienia postępowania wobec faktu, że kwestia przyznania skarżącej wcześniejszej emerytury była już przedmiotem postępowań sądowych, a obecnie ubezpieczona nie przedstawiła nowych dowodów, które miałyby wpływ na prawo do świadczenia.

Mając za podstawę powyższe ustalenia faktyczne, Sąd Okręgowy zauważył, że zgodnie z art. 476 § 2 k.p.c., postępowanie sądowe w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych wszczynane jest na skutek odwołania od decyzji organu rentowego, ma charakter odwoławczy i dotyczy weryfikacji i oceny zgodności z

prawem zaskarżonej decyzji. Przedmiot sporu jest określony ramami zaskarżonej decyzji. Skoro zaskarżona decyzja z dnia 7 listopada 2019 r. odmawia wznowienia postępowania, to w niniejszej sprawie analizie podlega wyłącznie kwestia przesłanek wznowienia postępowania. Sąd nie wypowiadał się natomiast, czy odwołująca się spełnia warunki do przyznania prawa do emerytury.

Zdaniem Sądu pierwszej instancji, w niniejszej sprawie zaistniały podstawy do wznowienia postępowania z art. 114 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2021 r., poz. 291; dalej jako ustawa o emeryturach i rentach z FUS lub ustawa emerytalna), o emeryturach i rentach z FUS), w wersji na datę złożenia wniosku o wznowienie, to jest na dzień 5 grudnia 2019 r.

Sąd Okręgowy zauważył, że kwestia prawidłowości decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 10 października 2002 r. nie była przedmiotem postępowania sądowego, gdyż nie wniesiono od niej odwołania. J. K. wniosła natomiast odwołania od kolejnych decyzji organu rentowego, odmawiających jej prawa do wcześniejszej emerytury dla pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki: decyzji z dnia 17 grudnia 2002 r. i z dnia 29 listopada 2004 r. Jej odwołania od tych decyzji zostały oddalone odpowiednio: przez Sąd Okręgowy w W. w sprawie w sprawie sygn. akt XIII U [...] i przez Sąd Okręgowy w O. w sprawie sygn. akt III U [...]. Apelacje odwołujące zostały oddalone odpowiednio: przez Sąd Apelacyjny w [...] w sprawie sygn. akt III AUa [...] i w sprawie sygn. akt III AUa [...]. W dniu 8 sierpnia 2018 r. odwołująca się wniosła dwie skargi o wznowienie tych postępowań. Sąd Apelacyjny w [...] postanowieniami z dnia 17 stycznia 2019 r. odrzucił jednak każdą ze skarg, uznając, że okoliczności powołane w skardze o wznowienie postępowania nie stanowiły podstawy wskazanej w art. 403 § 2 k.p.c. W ocenie Sądu Okręgowego fakt, że skargi ubezpieczonej o wznowienie postępowania sądowego zostały odrzucone, nie pozbawia jej prawa do wystąpienia z wnioskiem o wznowienie postępowania w trybie art. 114 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Tryb przewidziany w tym przepisie jest bowiem odrębnym trybem, nieograniczonym czasowo, w przeciwieństwie do reguł wynikających z Kodeksu postępowania administracyjnego, czy Kodeksu postępowania cywilnego. Przepis ten reguluje możliwość wzruszenia

prawomocnych decyzji organu rentowego w sposób odrębny, szczególny i co istotne - korzystający z pierwszeństwa w stosunku do przepisów Kodeksu postępowania cywilnego i Kodeksu postępowania administracyjnego. Z art. 114 ust. 1f ustawy o emeryturach i rentach z FUS wynika zaś, że organ rentowy może w wyniku wznowienia uchylić lub zmienić decyzję w ramach nieograniczonych czasowo, jeżeli skutkiem ma być nabycie przez daną osobę prawa do świadczenia lub świadczenia w wyższej wysokości.

Sąd Okręgowy stwierdził, że J. K. jako podstawę wznowienia postępowania wskazywała fakt błędnego ustalenia jej stażu pracy na dzień 31 grudnia 1998 r. na skutek zaliczenia okresów opieki nad dziećmi przebytych do dnia 15 listopada 1991 r., jako okresów nieskładkowych zamiast okresów składkowych, co spowodowało błędnym ich ograniczeniem do 1/3 okresów składkowych i w konsekwencji brak wymaganego 20-letniego stażu pracy. Odwołująca powoływała się na wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 lutego 2014 r., II UK 328/13, nawiązujący do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 18 maja 2011 r., I UZP 1/11. W wyroku tym Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że wymagane do nabycia wcześniejszej emerytury z tytułu opieki nad dzieckiem szczególnej troski, co najmniej 20-letniego okresu zatrudnienia, określonego w art. 26 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin, okresy urlopów wychowawczych i urlopów bezpłatnych oraz okresy niewykonywania pracy wykorzystane ze względu na sprawowanie opieki nad dzieckiem do lat 4 lub dzieckiem szczególnej troski bez względu na wiek, przebyte do dnia 15 listopada 1991 r., należy zaliczyć w całości jako okresy równorzędne z okresami zatrudnienia (art. 11 ust. 2 pkt 11 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r.), a dopiero dalsze, tj. przebyte od dnia 15 listopada 1991 r., wyżej wymienione okresy zalicza się jako "nieskładkowe" (art. 4 ust. 1 pkt 6 ustawy rewaloryzacyjnej, aktualnie art. 7 pkt 5 ustawy o emeryturach i rentach z FUS).

Sąd pierwszej instancji zauważył, że poza sporem jest, iż w przypadku odwołującej się przedmiotowe okresy opieki zostały ujęte w decyzji z dnia 10 października 2002 r. jako okresy nieskładkowe i ograniczone do 1/3 okresów składkowych, co wpłynęło na wyliczenie stażu pracy wnioskodawczyni. Ujawnienie powyższego błędnego zastosowania przepisu stanowi nową okoliczność w

rozumieniu art. 114 ust. 1 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS i może implikować przyznanie spornego świadczenia. W świetle art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej, okoliczności istniejące przed wydaniem decyzji w sprawie świadczeń i ujawnione po jej wydaniu, a mające wpływ na prawo do tych świadczeń, nie muszą być okolicznościami, na które ubiegający się o świadczenia lub organ rentowy nie mógł powołać się w poprzednim postępowaniu. Mogą nimi być także okoliczności, które powinny być znane przy dołożeniu minimum staranności, jednak na skutek błędu lub przeoczenia nie zostały uwzględnione w poprzednim postępowaniu. Pojęcie "nowych okoliczności" istniejących przed wydaniem decyzji organu rentowego, a mających wpływ na ustalenie świadczenia, obejmuje okoliczności sprawy, a zatem zarówno okoliczności faktyczne, jak i prawne. Użyty w przepisie art. 114 ustawy o emeryturach i rentach z FUS zwrot "okoliczności" występuje w dwóch znaczeniach, w znaczeniu okoliczności faktycznych oraz okoliczności sprawy. Nie ulega wątpliwości, że dowody służą ustaleniu istnienia okoliczności faktycznych (ustaleniu prawdziwości lub fałszywości twierdzeń o faktach). Ujawnione okoliczności, o których stanowi art. 114 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, to określone w przepisach prawa materialnego fakty warunkujące powstanie uprawnień ubezpieczeniowych, tj. przesłanki nabycia prawa do świadczeń oraz uchybienia normom prawa materialnego lub/i procesowego wpływające na dokonanie ustaleń w sposób niezgodny z ukształtowaną ex lege sytuacją prawną zainteresowanego. W uchwale Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 1997 r., III ZP 40/97 (OSNAPiUS 1998 nr 14, s. 429), wyrażono pogląd, że prawidłowa wykładnia obowiązującego przepisu, odmienna od przyjmowanej uprzednio, jest nową okolicznością. Ujawniona po uprawomocnieniu się decyzji stanowi podstawę do wznowienia postępowania. Przepis art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej wymaga, by ujawnione po uprawomocnieniu się decyzji okoliczności istniały przed ich wydaniem. Dotyczy to także przypadków uprawomocnienia się decyzji rentowych na skutek prawomocnego wyroku sądu pracy i ubezpieczeń społecznych.

Sąd Okręgowy stwierdził, że nieprawidłowe zakwalifikowanie przebytych do dnia 15 listopada 1991 r. okresów urlopów wychowawczych i urlopów bezpłatnych oraz okresów niewykonywania pracy wykorzystanych ze względu na sprawowanie opieki nad dzieckiem do lat 4 lub dzieckiem szczególnej troski bez względu na wiek,

jako okresów nieskładkowych, stanowi błąd organu rentowego. Z uzasadnień wyroków Sądu Okręgowego w O. i Sądu Apelacyjnego w [X.] w sprawie III U [...] (IIIAUa [X.]) można wysnuć wniosek, że oba Sądy zauważyły błędne zaliczenie tych okresów. Sąd Apelacyjny w uzasadnieniu wyroku wskazał, że przy zakwalifikowaniu tych okresów jako składkowych, według hipotetycznego wyliczenia ZUS, odwołująca na dzień 31 grudnia 1998 r. legitymowałaby się okresem składkowym i nieskładkowym wynoszącym 20 lat, 4 miesiące i 23 dni, a więc uprawniającym ją do emerytury. Oddalenie odwołania i apelacji J. K. w tych sprawach było spowodowane faktem, że sprawa dotyczyła nowego wniosku o przyznanie prawa do wcześniejszej emerytury, złożonego w dniu 6 lutego 2017 r., a więc już po śmierci syna odwołującej się, z tytułu opieki nad którym miałaby mieć przyznaną emeryturę.

W ocenie Sądu Okręgowego, mechanizm określony w art. 114 ustawy o emeryturach i rentach z FUS ma spowodować naprawienie błędu organu rentowego, właściwe zaliczenie okresów składkowych i nieskładkowych oraz wydanie decyzji, zgodnej z prawem i uprawnieniami wnioskującego. Tylko wznowienie postępowania umożliwi ponowną ocenę - zgodną z przepisami - co do tego, czy na dzień 31 grudnia 1998 r. wnioskodawczynie spełniała warunki do wcześniejszej emerytury pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki. Sąd Okręgowy podkreślił, że nie wypowiadał się, czy odwołująca się spełnia wszystkie warunki do przyznania emerytury, lecz badał jedynie, czy zostały spełnione przesłanki z art. 114 ustawy o emeryturach i rentach z FUS do wznowienia postępowania w sprawie przyznania wnioskodawczynie prawa do wcześniejszej emerytury pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki.

Rozpoznając apelację organu rentowego, Sąd Apelacyjny w [X.] wyrokiem z dnia 16 lutego 2021 r. zmienił zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego i oddalił odwołanie wnioskodawczynie.

Sąd drugiej instancji uznał za bezsporne okoliczności faktyczne sprawy oraz fakt wydania prawomocnych orzeczeń w procesach sądowych z odwołań ubezpieczonej dotyczących odmowy prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu opieki nad dzieckiem wymagającym stałej opieki. Sąd Okręgowy nie przeprowadził

natomiast analizy tych orzeczeń pod kątem istnienia powagi rzeczy osądzonej (art. 366 k.p.c.), czy też związania tymi wyrokami (art. 365 § 1 k.p.c.).

Sąd drugiej instancji stwierdził, że wydanie przez organ rentowy nowej decyzji, także co do świadczenia będącego przedmiotem wcześniejszej decyzji i postępowania wcześniej zakończonego prawomocnym wyrokiem sądu, wszczętego w wyniku wniesienia od niej odwołania - co do zasady - uprawnia ubiegającego się o świadczenie do wniesienia kolejnego odwołania do sądu, a wszczęta w ten sposób sprawa cywilna nie jest sprawą o to samo świadczenie w rozumieniu art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. Taka sytuacja zachodzi w szczególności, kiedy wyrok zapadły w sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych dotyczy odmowy przyznania świadczenia z ubezpieczenia społecznego, a po jego uprawomocnieniu się organ rentowy wydał nową decyzję, opartą na nowych dowodach mających wpływ na ujawnienie stanu faktycznego i jego prawidłową ocenę prawną. Wtedy wydanie nowej decyzji uprawnia ubezpieczonego do złożenia od niej odwołania i zobowiązuje sąd do sprawdzenia prawidłowości decyzji. Specyfika spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych może więc w praktyce wywoływać wątpliwości co do rozumienia pojęcia "sprawa prawomocnie osądzona" zawartego w art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. Generalnie przyjmuje się, że wydanie przez organ rentowy nowej decyzji, także co do świadczenia będącego przedmiotem wcześniejszej decyzji i postępowania wcześniej zakończonego prawomocnym wyrokiem sądu, wszczętego w wyniku wniesienia od niej odwołania - co do zasady - uprawnia ubiegającego się o świadczenie do wniesienia kolejnego odwołania do sądu a wszczęta w ten sposób sprawa cywilna nie jest sprawą o to samo świadczenie w rozumieniu art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. Nie oznacza to jednak, że w sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych wydanie nowej decyzji przez organ rentowy zawsze uprawnia do wniesienia odwołania do sądu i nigdy nie zachodzi powaga rzeczy osądzonej, bowiem o tożsamości przedmiotu sporu decyduje nie tylko tożsamość żądania zawarta w poszczególnych wnioskach skierowanych do organu rentowego, ale także stan faktyczny i prawny, jaki istniał w chwili zamknięcia rozprawy w poprzednim postępowaniu sądowym.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że w okolicznościach niniejszej sprawy pod osąd zostało poddane żądanie ponownego ustalenia prawa do emerytury oparte na

twierdzeniu o nowej okoliczności i zarazem błędzie organu rentowego. Tą nową okolicznością według ubezpieczonej jest błędne ograniczenie okresu sprawowania opieki nad dzieckiem szczególnej troski do 1/3 okresów składkowych, co doprowadziło do stwierdzenia, że na dzień 31 grudnia 1998 r. ubezpieczona nie posiada 20- letniego stażu zatrudnienia uprawniającego do emerytury z tytułu opieki nad dzieckiem wymagającymi stałej opieki. Zdaniem skarżącej, błąd potwierdza wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 lutego 2014 r. (II UK 328/13).

Sprawa odwołań ubezpieczonej od decyzji dotyczących odmowy przyznania jej prawa do emerytury z tytułu opieki nad dzieckiem wymagającymi stałej opieki była kilkakrotnie przedmiotem rozpoznania Sądów, w każdej z tych spraw sporny był staż ubezpieczeniowy wnioskodawczyni. I tak w sprawie o sygn. akt XIII U [...] toczącej się przed Sądem Okręgowym w W. i następnie w sprawie o sygn. akt IIIAUa [...] toczącej się przed Sądem Apelacyjnym w [...] sporne pozostawało zaliczenie okresu pracy ubezpieczonej w gospodarstwie rolnym teściowej od 16 maja 1981 r. do 31 grudnia 1981 r. Sąd Okręgowy nie zaliczył tego okresu i w konsekwencji uznał, że wnioskodawczyni nie wykazała 20 letniego stażu ubezpieczeniowego i oddalił odwołanie. Apelacja ubezpieczonej od orzeczenia pierwszoinstancyjnego również została oddalona. Następnie w sprawie o sygn. akt III U [...], toczącej się przed Sądem Okręgowym w O. i w sprawie o sygn. akt III AUa [...], toczącej się przed Sądem Apelacyjnym w [...] sporna pozostawała ta sama kwestia z tym, że Sąd Okręgowy z uwagi na zgłoszenie nowych dowodów uznał, iż brak jest podstaw do odrzucenia odwołania, natomiast dowody ocenił jako nieprzekonywające. W kolejnej sprawie o sygn. akt III U [...], zawisłej przed Sądem Okręgowym w O., a później przed Sądem Apelacyjnym w [X.] pod sygn. akt III AUa[X.], ponownie sporne było niezaliczenie okresu pracy ubezpieczonej w gospodarstwie rolnym teściowej od 16 maja 1981 r. do 31 grudnia 1981 r. W toku postępowania ubezpieczona podniosła, że okres urlopu wychowawczego nie powinien podlegać ograniczeniu do 1/3 okresów składkowych. Sąd Apelacyjny w [X.] zaaprobował ten pogląd. Stwierdził jednak, że jest związany wyrokami zapadłymi w poprzednich sprawach, ustalającymi staż ubezpieczeniowy wnioskodawczyni, Sąd Apelacyjny nie podzielił przy tym poglądu ubezpieczonej, że sprawa ta toczyła się w trybie art. 114 ustawy emerytalnej.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, każda sprawa po wydaniu pierwszej decyzji odmownej mogła być rozpoznawana tylko na podstawie art. 114 ustawy emerytalnej. Ponowne ustalenie prawa do świadczenia, czyli złamanie prawomocności decyzji organu rentowego, może nastąpić na podstawie Rozdziału 3 „Zmiany w prawie do świadczeń i ich wysokości” pomieszczonego w Dziale VIII ustawy emerytalnej.

Zasadniczo zmiana decyzji odmawiającej prawa do świadczenia może nastąpić: 1) w wyniku zmiany okoliczności art. 107 - 108, art. 110, art. 110a oraz art. 112 w związku z art. 113 ustawy emerytalnej (klauzula *rebus sic standibus*), 2) w wyniku ujawnienia nowych dowodów lub okoliczności istniejących przed wydaniem decyzji art. 111, art. 112, art. 114 ustawy emerytalnej. Ubezpieczona w żadnej ze spraw po wydaniu decyzji z dnia 10 października 2002 r. nie powoływała się na zmianę okoliczności. Zmiana okoliczności po dniu 31 grudnia 1998 r. nie mogła wpłynąć na nabycie prawa, lecz co najwyżej na jego utratę. Nabyć prawo in abstracto można było tylko przed 1 stycznia 1999 r. Z tego względu nie mogło chodzić o sytuacje określone wyżej w punkcie 1). Oczywiście jest też, że nie chodziło o zastosowanie art. 111 i art. 112 ustawy emerytalnej.

W konsekwencji każdy nowy wniosek dotyczący przyznania emerytury w tytułu opieki nad dzieckiem po wydaniu decyzji z dnia 10 października 2002 r. rozpoznawany mógł być tylko na podstawie art. 114 ustawy emerytalnej. W wyniku zastosowania instytucji ponownego ustalania prawa do emerytury następuje nadzwyczajna kontynuacja postępowania w tej samej sprawie. Jednakże dopiero we wniosku (protokół i postanowienie Sądu Okręgowego w O. z dnia 5 grudnia 2019 r. w sprawie III U [...]) i odwołaniu od decyzji z dnia 14 stycznia 2020 r. ubezpieczona wyraźnie powołała się na błąd organu rentowego, polegający na ograniczeniu okresu urlopu wychowawczego do 1/3 okresów składkowych i odwołała się w tym względzie do interpretacji spornego zagadnienia przedstawionej w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 19 lutego 2014 r., II UK 328/13. W odniesieniu do tak określonego żądania - tak oznaczonej przesłanki wznowienia postępowania w trybie art. 114 ustawy emerytalnej - organ rentowy nie wydawał wcześniej decyzji. W konsekwencji Sąd Apelacyjny uznał, że sprawa ta może być oddana pod osąd. Należy odróżnić zasadność - istnienie przesłanki, od twierdzenia o jej istnieniu, czyli

jeżeli nawet nie istnieje lub też nie jest relewantna (istotna) z punktu widzenia art. 114 ustawy emerytalnej, to stwierdzenie tego wymaga orzeczenia sądu. Z tego względu Sąd Apelacyjny uznał, że we wskazanym znaczeniu sprawa niniejsza ma częściowo odmienną podstawę sporu, co wyklucza odrzucenie odwołania na podstawie art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c.

Jednakże z drugiej strony powołanie się na tę przesłankę nie może być skuteczne, ponieważ kwestia stażu ubezpieczeniowego w kontekście ograniczenia spornych okresów do 1/3 okresów składkowych była przedmiotem rozstrzygnięć sądu. Sądy uznawały stanowisko ZUS za prawidłowe. Stąd też obecnie nie można mówić o błędzie organu rentowego, skoro interpretacja ZUS znalazła potwierdzenia w orzeczeniach sądu. Wyrokami zapadłymi w poprzednich sprawach Sąd Apelacyjny jest zaś związany w niniejszej sprawie (art. 365 § 1 k.p.c.). Podważenie orzeczeń sądu może natomiast nastąpić w odpowiednim trybie, zasadniczo przewidzianym w Kodeksie postępowania cywilnego. Tryb ten (złożenie skargi o wznowienie postępowania) wnioskodawczyni wykorzystała, lecz okazał się on nieskuteczny.

Sąd drugiej jednoznacznie stwierdził (a co uwypuklił Sąd Okręgowy w O. w uzasadnieniu wyroku w sprawie III U [...]), że prawo do wcześniejszej emerytury dla pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki nie ma charakteru nieutralnego. Emerytura nie przysługuje, kiedy dana osoba nie sprawuje opieki nad dzieckiem, zaś kiedy zaprzestaje opieki nad dzieckiem, prawo to ustaje. Bezsporne pozostaje, że od 2008 r. ubezpieczona nie sprawuje opieki nad dzieckiem, zatem nawet gdyby istniała droga do stwierdzenia, iż wnioskodawczyni przysługiwało prawo do świadczenia, to prawo to ustałoby. Także z tego powodu odwołująca się nie może skutecznie dochodzić prawa do emerytury.

Sąd Apelacyjny zwrócił również uwagę, że na podstawie art. 133 ust. 1 ustawy emerytalnej, ustalenie prawa do świadczenia i stwierdzenie błędu organu rentowego powodowałby możliwość przyznania prawa do wypłaty świadczenia na trzy lata wstecz od miesiąca złożenia wniosku o ponowne rozpatrzenie sprawy. Skoro wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy ubezpieczona złożyła w grudniu 2019 r., to prawo do emerytury mogłoby jej przysługiwać od dnia 1 grudnia 2016 r. Jednakże prawo do emerytury w tym okresie nie przysługiwało wnioskodawczyni,

nie tylko z uwagi na stwierdzony prawomocnie brak wymaganego okresu składkowego, lecz także z uwagi na niesprawowanie opieki nad dzieckiem.

Sąd odwoławczy dodatkowo wskazał, że stosownie do art. 114 ust. 1e pkt 6 ustawy emerytalnej, uchylenie lub zmiana decyzji, o której mowa w ust. 1, nie może nastąpić, jeżeli od dnia jej wydania upłynął okres maksymalnie 10, 5 lub 3 lat, w zależności od przyczyny wznowienia. Wskazanego ograniczenia czasowego nie stosuje się, jeżeli w wyniku uchylenia lub zmiany decyzji z przyczyn określonych w ust. 1 osoba zainteresowana nabędzie prawo do świadczenia lub świadczenie w wyższej wysokości; (art. 114 ust. 1f pkt 1 ustawy emerytalnej). Tak, więc nawet gdyby uznać, że decyzja z 2002 r. była błędna i że zachodzą przesłanki formalne do stwierdzenia tego błędu, to ograniczenie czasowe przewidziane w art. 114 ust. 1e obowiązuje, a ewentualna zmiana decyzji nie powodowałaby nabycia prawa do świadczenia z powodu jego wygaśnięcia w 2008 r. (przyjmując hipotetycznie, że prawo to powstało) i treść art. 133 ust. 1 ustawy emerytalnej.

W wywiedzionej od powyższego wyroku skardze kasacyjnej odwołująca się zaskarżając wyrok Sądu Apelacyjnego w całości, podniosła zarzut naruszenia prawa materialnego: 1) art. 114 ust. 1 pkt 1 i 6 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, przez jego błędną interpretację i konsekwencji uznanie, że w sprawach o wznowienie postępowania na podstawie tego przepisów sąd jest związany wcześniejszymi wyrokami; 2) art. 114 ust. 1f ustawy o emeryturach i rentach z FUS, przez jego pominięcie i 3) art. 133 ustawy o emeryturach i rentach z FUS.

W oparciu o przedstawione zarzuty skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w [X.].

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna zasługuje na uwzględnienie.

Analizę prawidłowości zaskarżonego wyroku rozpocząć wypada od przypomnienia, że wniosek ubezpieczonej J. K. inicjujący postępowanie przed Zakładem Ubezpieczeń Społecznych Oddziałem w P., w którym zapadła zaskarżona decyzja z dnia 14 stycznia 2020 r., dotyczy wznowienia postępowania

zakończoną decyzją organu rentowego z dnia 10 października 2002 r. odmawiającą wnioskodawczyni prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu opieki nad dzieckiem wymagającym stałej opieki. Decyzja ta uprawomocniła się wobec niezłożenia przez ubezpieczoną odwołania do sądu pracy i ubezpieczeń społecznych. W późniejszym okresie skarżąca jeszcze trzykrotnie występowała do organu rentowego o przyznanie jej prawa do spornego świadczenia. Wszystkie kolejne wnioski ubezpieczonej potraktowano jako nowe. Decyzja odmowna Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w P. z dnia 17 grudnia 2002 r. uprawomocniła się w wyniku wyroków Sądu Okręgowego w W. z dnia 24 października 2003 r., sygn. akt XIII U [...] i Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 22 września 2004 r., sygn. akt III AUa [...], decyzja odmowna organu rentowego z dnia 29 listopada 2004 r. uprawomocniła się na skutek wyroków Sądu Okręgowego w O. z dnia 8 listopada 2005 r., sygn. akt III U [...] i Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 8 marca 2006 r., sygn. akt III UAa [...], zaś decyzja odmowna z dnia 21 kwietnia 2017 r. – w wyniku wyroków Sądu Okręgowego w O. z dnia 28 marca 2018 r., sygn. Akt III U [...] i Sądu Apelacyjnego w [X.] z dnia 19 lipca 2018 r., sygn. akt III AUa [X.].

W przypadku wystąpienia ubezpieczonego z ponownym wnioskiem emerytalnym po uprzedniej odmowie przyznania dochodzonego świadczenia prawomocną decyzją organu rentowego (także po prawomocnym rozstrzygnięciu przez sąd ubezpieczeń społecznych o braku po stronie wnioskodawcy prawa do emerytury), możliwe jest zaistnienie kilku sytuacji faktycznych i prawnych implikujących różne rozstrzygnięcia, a istota problemu dotyczy zastosowania w tych przypadkach instytucji związania organu rentowego i sądu odwoławczego poprzednim prawomocnym wyrokiem sądowym oraz instytucji powagi rzeczy osądzonej.

Należy zatem zauważyć, że w myśl art. 365 § 1 k.p.c., orzeczenie prawomocne wiąże nie tylko strony i sąd, który je wydał, lecz również inne sądy oraz inne organy państwowe i organy administracji publicznej, a w wypadkach w ustawie przewidzianych także inne osoby. Z prawomocnością orzeczenia sądowego (zarówno w ujęciu materialnym, jak i formalnym) związana jest powaga rzeczy osądzonej (art. 366 k.p.c.), przy czym jest to konstrukcja prawna odmienna - choć ściśle powiązana - z regulacją art. 365 § 1 k.p.c. Wyrok prawomocny ma

powagę rzeczy osądzonej tylko co do tego, co w związku z podstawą sporu stanowiło przedmiot rozstrzygnięcia, a ponadto tylko między tymi samymi stronami. Moc wiążąca orzeczenia (art. 365 § 1 k.p.c.) może być rozważana tylko wtedy, gdy rozpoznawana jest inna sprawa niż ta, w której wydano poprzednie orzeczenie oraz gdy kwestia rozstrzygnięta innym wyrokiem stanowi zagadnienie wstępne. Moc wiążąca prawomocnego orzeczenia sądu charakteryzuje się dwoma aspektami. Pierwszy z nich odnosi się tylko do faktu istnienia prawomocnego orzeczenia. Ten aspekt występuje, gdy w poprzednim postępowaniu, w którym zapadło prawomocne orzeczenie, nie brała udziału choćby jedna ze stron nowego postępowania, a nie jest ona objęta prawomocnością rozszerzoną. Nie można bowiem takiej strony obciążać dalszymi skutkami wynikającymi z prawomocnego orzeczenia. Drugi aspekt mocy wiążącej prawomocnego orzeczenia jest określony jako walor prawny rozstrzygnięcia (osądzenia) zawartego w treści orzeczenia. Jest on ściśle związany z powagą rzeczy osądzonej (art. 366 k.p.c.) i występuje w nowej sprawie pomiędzy tymi samymi stronami, choć przedmiot obu spraw jest inny. W nowej sprawie nie może być wówczas zastosowany negatywny (procesowy) skutek powagi rzeczy osądzonej, polegający na niedopuszczalności ponownego rozstrzygnięcia tej samej sprawy. Występuje natomiast skutek pozytywny (materialny) rzeczy osądzonej, przejawiający się w tym, że rozstrzygnięcie zawarte w prawomocnym orzeczeniu (rzecz osądzona) stwarza stan prawny taki, jaki z niego wynika. Sądy rozpoznające między tymi samymi stronami nowy spór muszą przyjmować, że dana kwestia prawna kształtuje się tak, jak przyjęto to w prawomocnym, wcześniejszym wyroku, a więc w ostatecznym rezultacie procesu uwzględniającym stan rzeczy na datę zamknięcia rozprawy. Taka jest treść prawomocnego orzeczenia, o którym stanowi art. 365 § 1 k.p.c., a więc treść wyrażonej w nim indywidualnej i konkretnej normy prawnej. A zatem w kolejnym postępowaniu, w którym pojawia się ta sama kwestia, nie może być ona już ponownie badana. Związanie orzeczeniem oznacza zatem zakaz dokonywania ustaleń sprzecznych z uprzednio osądzoną kwestią, a nawet niedopuszczalność prowadzenia w tym zakresie postępowania dowodowego (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 listopada 2013 r., II PK 438/13, LEX nr 140888 i powołane tam orzecznictwo).

Postępowanie cywilne w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych charakteryzuje się jednak pewną specyfiką, co ma swoje implikacje również w zakresie funkcjonowania instytucji powagi rzeczy osądzonej, nadając tej instytucji szczególny walor, ograniczający jej praktyczne znaczenie. Sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych są bowiem sprawami cywilnymi jedynie w ujęciu formalnym (art. 1 k.p.c.). Trzeba wszak pamiętać, że w sprawach tych postępowanie sądowe nie jest inicjowane przez wniesienie pozwu, lecz odwołanie od decyzji organu rentowego. Powszechnie przyjmuje się jednak, iż odwołanie jest surogatem pozwu i jego wniesienie podlega tym samym regułom, co pozew wnoszony w zwykłym postępowaniu procesowym. Co do zasady, wydanie decyzji przez organ rentowy powoduje możliwość wszczęcia postępowania cywilnego, chociażby dotyczyła ona ponownie tego samego świadczenia, które było już przedmiotem sporu w poprzednio toczącym się procesie. Wynika to stąd, że przedmiotem postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych jest kontrola określonej decyzji. Wydanie przez organ rentowy kolejnej decyzji otwiera drogę do wniesienia odwołania, a więc do wszczęcia nowego postępowania cywilnego. W judykaturze zauważa się, że nieważność postępowania, związana z nieodrzczeniem przez sąd ubezpieczeń społecznych odwołania od decyzji organu rentowego z powodu powagi rzeczy osądzonej, mogłaby być rozważana wówczas, gdyby odwołanie zostało wniesione od decyzji już wcześniej zaskarżonej odwołaniem, które zostało oddalone prawomocnym wyrokiem sądowym. Natomiast odwołanie od nowej decyzji organu rentowego podlega merytorycznemu rozpoznaniu, zgodnie z zasadą przewidzianą w art. 83 ust. 2 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 marca 2012 r., I UK 299/11, OSNP 2013 nr 9-10, poz. 118).

W konsekwencji tego, należy podzielić stanowisko judykatury, zgodnie z którym wydanie przez organ rentowy nowej decyzji, także co do świadczenia będącego przedmiotem wcześniejszej decyzji i postępowania wcześniej zakończonego prawomocnym wyrokiem sądu, wszczętego w wyniku wniesienia od niej odwołania, uprawnia ubiegającego się o świadczenie do wniesienia kolejnego odwołania do sądu, a wszczęta w ten sposób sprawa cywilna nie jest sprawą o to samo świadczenie w rozumieniu art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. Prawomocny wyrok

rozstrzygający o braku prawa do świadczenia emerytalnego lub rentowego nie jest zatem przeszkodą do wystąpienia z ponownym wnioskiem o to samo świadczenie. Taki wniosek jest dopuszczalny przede wszystkim wówczas, gdy po uprawomocnieniu się wyroku wystąpiły nowe okoliczności mające wpływ na prawo do świadczeń. W takiej sytuacji sprawa tocząca się w wyniku rozpoznania nowego wniosku - wydania nowej decyzji - nie jest sprawą o to samo roszczenie, które było przedmiotem rozstrzygnięcia w sprawie poprzednio zakończonej wydaniem wyroku. Nowe zdarzenia zachodzące po uprawomocnieniu się orzeczenia sądowego mogą bowiem spowodować przekształcenie treści praw i obowiązków stron stosunku ubezpieczenia społecznego, gdyż nie jest wykluczone spełnienie się lub upadek przesłanek materialnoprawnych warunkujących nabycie prawa do konkretnych świadczeń. Podstawową regułą rządzącą tymi stosunkami prawnymi jest właśnie możliwość wzruszenia ustaleń stanowiących podstawę faktyczną prawomocnych orzeczeń sądu, także przez wydanie nowej decyzji organu rentowego. Tak więc zmiana okoliczności, jaka nastąpi po wydaniu prawomocnego orzeczenia sądu ubezpieczeń społecznych, otwiera stronie drogę do ponownego rozpoznania sprawy w postępowaniu cywilnym (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 3 dnia października 1996 r., II UZP 18/96, OSNAPiUS 1997 nr 7, poz. 117, a także wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 8 października 1986 r., II URN 182/86, OSNCP 1987 nr 12, poz. 212; z dnia 5 sierpnia 1999 r., II UKN 231/99, OSNAPiUS 2000 nr 19, poz. 734; z dnia 8 lipca 2005 r., I UK 11/05, OSNP 2006 nr 5-6, poz. 98; z dnia 19 lutego 2007 r., I UK 266/06, OSNP 2008 nr 5-6, poz. 79; z dnia 4 grudnia 2007 r., I UK 159/07, LEX nr 863930; 21 maja 2008 r., I UK 370/07, LEX nr 491467; z dnia 13 listopada 2009 r., III UK 48/09, LEX nr 560876; z dnia 19 października 2010 r., II BU 4/10, LEX nr 707411 i postanowienie z dnia 7 maja 2009 r., III UK 100/08, OSNP 2011 nr 1-2, poz. 24; OSP 2011 nr 5, poz. 53, z glosą R. Babińskiej-Góreckiej).

Zauważa się jednak, że sytuacja jest bardziej złożona, gdy ubezpieczony składa po raz kolejny wniosek o przyznanie prawa do emerytury, czyniąc to w trybie art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Nie można wszak zapominać, że wprowadzie przedmiotem sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych jest kontrola decyzji organu rentowego, ale w istocie nie tyle chodzi o samą decyzję, co

o ocenę prawidłowości zamieszczonego w niej rozstrzygnięcia organu rentowego (m.in. w kwestii ustalenia prawa do świadczenia z ubezpieczeń społecznych). Jak trafnie skonstatował Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 22 lutego 2010 r., I UK 247/09 (LEX nr 585725), w ubezpieczeniach społecznych regułą jest kształtowanie sfery prawnej ubezpieczonych i instytucji ubezpieczeniowej z mocy prawa. Z zastosowaniem mechanizmu nabycia *in abstracto* powstaje przede wszystkim prawo do emerytur i rent. Zgodnie z przepisem art. 100 ustawy emerytalnej, prawo do świadczeń w niej określonych powstaje z dniem spełnienia warunków wymaganych do nabycia prawa. Decyzje organów rentowych mają jedynie charakter deklaratoryjny, potwierdzający powstanie warunków koniecznych do nabycia prawa do świadczenia. W uzasadnieniu uchwały całej Izby Administracyjnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 20 grudnia 2000 r., III ZP 29/00 (OSNP 2001 nr 12, poz. 418) Sąd Najwyższy stwierdził, że prawo do świadczeń powstaje i istnieje niezależnie od decyzji organu rentowego, a tylko jego realizacja w postaci wypłaty świadczenia wymaga potwierdzenia decyzją. Wniosek zainteresowanego nie jest zatem elementem prawa do świadczeń emerytalno - rentowych. Celem zgłoszenia wniosku jest realizacja powstałego *ex lege* prawa. Ustawa o emeryturach i rentach z FUS zawiera zaś przepisy stanowiące podstawę prawną weryfikacji i wzruszalności decyzji organów rentowych, w których zawarto ustalenia pozostające w obiektywnej sprzeczności z ukształtowanym *ex lege* stanem uprawnień emerytalno - rentowych ubezpieczonych. Podstawę tę stanowi przepis art. 114, określający tryb ponownego ustalenia prawa do świadczeń emerytalno - rentowych lub ich wysokości. Uzasadnieniem dla ponowienia postępowania zakończonogo prawomocną decyzją organu rentowego, wyznaczającym jego cel, jest niezgodność zawartego w decyzji rozstrzygnięcia z ukształtowaną *ex lege* sytuacją prawną ubezpieczonego. W ponowionym postępowaniu organ rentowy dąży więc do ustalenia, czy popełnione przez niego uchybienia albo przedłożone przez ubezpieczonego dowody lub ujawnione fakty mają wpływ na zmianę dokonanych wcześniej ustaleń. Bezpośrednim celem ponownego ustalenia jest rozstrzygnięcie o uprawnieniach emerytalno-rentowych ubezpieczonych, według stanu faktycznego z chwili wydania weryfikowanych decyzji rentowych. W doktrynie oraz judykaturze przyjmuje się, że postępowanie w

sprawie ponownego ustalenia prawa do świadczeń lub ich wysokości stanowi nadzwyczajną kontynuację postępowania przed organem rentowym w tej samej sprawie wskutek przedłożenia nowych dowodów lub ujawnienia nowych okoliczności istniejących przed wydaniem tej decyzji, które miały wpływ na prawo do określonego świadczenia (R. Babińska: Wzruszalność prawomocnych decyzji rentowych, Warszawa 2007; K. Antonów: Ponownie ustalanie prawa do świadczeń z ubezpieczeń społecznych, Przegląd Sądowy 2009 nr 1, s. 59 oraz K. Antonów, M. Bartnicki, B. Suchacki: Ustawa o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Komentarz, Warszawa 2009, a nadto uchwała Sądu Najwyższego z dnia 3 października 1996 r., II UZP 18/96, OSNAPiUS 1997 nr 7, poz. 117 oraz wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 15 listopada 2000 r., II UKN 41/00, Prokuratura i Prawo 2001 nr 6 - dodatek, poz. 39; z dnia 21 września 2010 r., III UK 94/09, LEX nr 621346 i z dnia 24 marca 2011 r., I UK 317/10, LEX nr 811823). Ponowne ustalenie w trybie przepisu art. 114 ustawy o emeryturach i rentach z FUS zmierza zatem do podważenia decyzji organu rentowego, niezależnie od tego, czy uprawomocniła się ona na skutek upływu terminu odwołania, czy też rozstrzygnięcia sądu. To swoiste "wznowienie postępowania" w takich sprawach w sposób oczywisty ogranicza bowiem prawomocność, czy też niewzruszalność decyzji organu rentowego. Przepisy art. 114 ustawy różnicują jedynie kompetencje organu rentowego w zależności od okoliczności, w jakich nastąpiło uprawomocnienie się weryfikowanych decyzji. Wyrazem tego są odrębne regulacje zawarte w przepisach art. 114 ustawy emerytalnej. Kryterium odróżniające regulację ust. 1 i ust. 2 tego artykułu ma charakter podmiotowy w tym sensie, że ust. 2 odnosi się wyłącznie do organu rentowego i to w szczególnej sytuacji, gdy wcześniej prawo do świadczenia lub jego wysokość zostały ustalone orzeczeniem organu odwoławczego. Oznacza to, że zakresem zastosowania tego przepisu objęte są przede wszystkim wyroki ustalające prawo do świadczeń, i to w szczególnych sytuacjach, gdy organ rentowy ma zamiar zmienić na korzyść ubezpieczonego treść ustalonego uprawnienia (pkt 1) albo też na jego niekorzyść (pkt 2). Natomiast unormowaniem ust. 1 objęto zarówno sytuacje, w których decyzja organu rentowego uprawomocniła się z upływem terminu do wniesienia odwołania, jak również wskutek wyroków ustalających prawo do świadczenia oraz

oddalających odwołanie od decyzji odmownej, przy czym w przypadku obu rodzajów wyroków uprawnionymi do złożenia wniosku o ponowne ustalenie prawa do świadczenia jest zainteresowany, który musi wykazać istnienie stosownych przesłanek wynikających z tego przepisu. Z kolei organ rentowy wszczyna na podstawie ust. 1 postępowanie w przedmiocie ponownego ustalenia prawa do świadczenia, gdy wydana wcześniej decyzja uprawomocniła się wskutek niewniesienia odwołania od niej albo gdy wcześniej zapadł wyrok oddalający odwołanie od decyzji odmownej (K. Ślęzak (w:) Emerytury i renty z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych pod redakcją B. Gudowskiej i K. Ślęzaka, Warszawa 2013, s. 705 - 706 oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 marca 2012 r., I UK 299/11, OSNP 2013 nr 9 - 10, poz. 118).

W przypadku wystąpienia zainteresowanego z wnioskiem w trybie art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, należy w pierwszej kolejności zbadać przesłanki dopuszczalności złożenia takiego wniosku i w razie stwierdzenia ich braku organ rentowy powinien odmówić ponownego ustalenia prawa do świadczenia. Organ rentowy może jednak wydać decyzję o wznowieniu postępowania (gdy istnieją ku temu ustawowe przesłanki) i ponownej odmowie przyznania dochodzonego przez wnioskodawcę świadczenia, jeśli nowe okoliczności lub dowody nie pozwalają na stwierdzenie powstania po stronie zainteresowanego prawa do tego świadczenia. W obydwu przypadkach mamy do czynienia z nowymi decyzjami organu rentowego, od których odwołania inicjują nowe sprawy cywilne i które nie podlegają odrzuceniu z mocy art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. z uwagi na powagę rzeczy osądzonej w jej znaczeniu negatywnym (formalnym).

Pozostaje natomiast kwestia pozytywnego (materialnego) skutku rzeczy osądzonej wyrokiem zapadłym między tymi samymi stronami w sprawie o to samo świadczenie emerytalne lub rentowe, nakazujący przyjęcie, że dana kwestia prawna kształtuje się tak, jak stwierdzono to w tymże prawomocnym wcześniejszym wyroku. Jeśli zatem w oparciu o zgromadzony materiał dowodowy, oceniony zgodnie z regułami art. 233 k.p.c., sąd rozpoznający poprzednią sprawę ustalił konkretny stan faktyczny, w odniesieniu do którego dokonał subsumcji przepisów prawa materialnego stanowiących prawną podstawę rozstrzygnięcia o

prawie do świadczenia emerytalnego lub rentowego, to w razie wystąpienia ubezpieczonego z kolejnym wnioskiem o przyznanie tego świadczenia, opartego na tej samej podstawie faktycznej i prawnej, zachodzi powaga rzeczy osądzonej w jej pozytywnym aspekcie, wykluczając ponownie badanie tej samej kwestii. Prawomocny wyrok oddalający odwołanie od decyzji organu rentowego odmawiającej przyznania prawa do emerytury ma zatem powagę rzeczy osądzonej w sprawie z odwołania od decyzji wydanej wskutek złożenia wniosku na podstawie art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, jeżeli jej podstawą są te same okoliczności faktyczne i prawne, co przyjęte w uprzednim prawomocnym wyroku sądu. Natomiast wyrok w sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych nie ma powagi rzeczy osądzonej, jeśli dotyczy odmowy przyznania świadczenia z ubezpieczenia społecznego, a po jego uprawomocnieniu się organ rentowy wydał w trybie art. 114 ust. 1 ustawy emeryturach i rentach z FUS nową decyzję, opartą na nowych dowodach mających wpływ na ujawnienie rzeczywistego stanu faktycznego i jego prawidłową ocenę, gdyż wydanie nowej decyzji uprawnia ubezpieczonego do złożenia od niej odwołania i zobowiązuje sąd do sprawdzenia jej prawidłowości (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 19 stycznia 1984 r., III URN 131/83, OSNCP 1984 nr 10, poz. 177). Generalnie przyjmuje się, że powaga rzeczy osądzonej w rozumieniu art. 366 k.p.c. dotyczy tylko tych orzeczeń sądów ubezpieczeń społecznych, których podstawa faktyczna nie może ulec zmianie lub gdy odwołanie od decyzji organu rentowego zostało oddalone po stwierdzeniu niespełnienia prawnych warunków do świadczenia wymaganych przed wydaniem decyzji (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 grudnia 2005 r., II UK 61/05, OSNP 2006 nr 23 - 24, poz. 371). Właśnie art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS pozwala na zmianę podstawy faktycznej poprzednio zapadłego rozstrzygnięcia sądowego. Jeśli bowiem zostaną spełnione przesłanki określone w tym przepisie, tj. wnioskodawca powoła nowe okoliczności lub przedstawi nowe dowody mające znacznie dla oceny jego prawa do świadczenia bądź jego wysokości, organ rentowy, a w przypadku wniesienia odwołania od negatywnej decyzji tego organu - sąd ubezpieczeń społecznych, może dokonać odmiennych niż w poprzednim postępowaniu sądowym ustaleń w zakresie stanu faktycznego sprawy i tę nową podstawę faktyczną roszczeń ubezpieczonego poddać ocenie w

świetle przepisów prawa materialnego normujących warunki nabywania uprawnień emerytalnych lub rentowych. Na tym polega specyfika spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych.

Wracając na grunt niniejszej sprawy wypada przypomnieć, że ubezpieczona J. K. wystąpiła z wnioskiem o wznowienie postępowania zakończonego prawomocną decyzją Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w P. z dnia 10 października 2002 r. i ponowne ustalenie jej prawa do emerytury z tytułu opieki na dzieckiem wymagającym stałej opieki, powołując się na nową okoliczność i zarazem błąd organu rentowego. Tą nową okolicznością jest – jej zdaniem - błędne ograniczenie okresu sprawowania przez wnioskodawczynię opieki nad dzieckiem szczególnej troski do 1/3 okresów składkowych, co doprowadziło do stwierdzenia, że na dzień 31 grudnia 1998 r. skarżąca nie posiada 20- letniego stażu zatrudnienia uprawniającego do emerytury z tytułu opieki nad dzieckiem wymagającymi stałej opieki. Wypada zauważyć, że zaskarżona decyzja uprawomocniła się wobec jej niezaskarżenia przez ubezpieczoną do sądu ubezpieczeń społecznych. Nie była więc przedmiotem kontroli i rozstrzygnięcia sądowego. Trzeba zaś pamiętać, że decyzja rentowa nie ma przymiotu powagi rzeczy osądzonej (wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 16 września 2009 r., I UK 121/09, LEX nr 537030; z dnia z dnia 12 stycznia 2001 r., II UKN 182/00, OSNAPiUS 2002 nr 17, poz. 419 i z dnia 30 listopada 2000 r., II UKN 79/00, OSNAPiUS 2002 nr 13, poz. 317 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2003 r., II UK 393/02, OSNP 2004 nr 9, poz. 163), co oznacza, że organ rentowy może podważyć swoją błędną decyzję przyznającą świadczenie "nabyte", mimo niespełnienia ustawowych warunków powstania uprawnień do emerytury lub renty, a zainteresowany ponownie wystąpić z wnioskiem o to samo świadczenie, którego poprzednio mu odmówiono, jeżeli powoła się na nowe dowody lub okoliczności istniejące przed wydaniem decyzji, mające wpływ na ustalenie jego uprawnień emerytalno-rentowych.

Dopiero późniejsze decyzje Zakładu Ubezpieczeń Społecznych wydane w wyniku kolejnych wniosków emerytalnych J. K. były przedmiotem postępowań sądowych i prawomocnych wyroków. Żaden z tych wniosków nie został jednak złożony w trybie art. 114 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. I chociaż w każdej

z tych spraw badając staż ubezpieczeniowy wnioskodawczyni, okresy urlopów z tytułu opieki nad dzieckiem ograniczono do 1/3 okresów składkowych, to zasadniczo sporne były inne okoliczności niż w przypadku decyzji z dnia 10 października 2002 r. W sprawie toczącej się przed Sądem Okręgowym w W. pod sygn. akt XIII U [...] i następnie przed Sądem Apelacyjnym w [...] pod sygn. akt III AUa [...], a także w sprawie toczącej się przed Sądem Okręgowym w O. pod sygn. akt III U [...] i następnie przez Sądem Apelacyjnym w [...] następnie pod sygn. akt III AUa [...], kontrowersyjnym okazało się zaliczenie okresu pracy ubezpieczonej w gospodarstwie teściowej od 16 maja 1981 r. do 31 grudnia 1981 r. Także w kolejnej sprawie zawisłej przed Sądem Okręgowym w O. pod sygn. akt III U [...] a później przed Sądem Apelacyjnym w [X.] pod sygn. akt III AUa [X.], ponownie sporne było niezaliczenie wspomnianego okresu pracy w gospodarstwie teściowej do stażu ubezpieczeniowego skarżącej. W toku tegoż postępowania ubezpieczona podniosła wprawdzie, że okres urlopu wychowawczego nie powinien podlegać ograniczeniu do 1/3 okresów składkowych, a Sąd Apelacyjny w [X.] zaaprobował ten pogląd. Stwierdził jednak, że jest związany poprzednimi wyrokami sądowymi ustalającymi staż ubezpieczeniowy odwołującej się. Jednakże dopiero we wniosku (protokół i postanowienie z dnia 5 grudnia 2019 r. w sprawie III U [...] Sądu Okręgowego w O.) i odwołaniu od decyzji z dnia 14 stycznia 2020 r. J. K. wyraźnie powołała się na błąd organu rentowego, polegający na ograniczeniu okresu urlopu wychowawczego do 1/3 okresów składkowych, nawiązując w tej kwestii do interpretacji spornego zagadnienia przedstawionej w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 19 lutego 2014 r., II UK 328/13. W odniesieniu do tak określonej przesłanki wznowienia postępowania w trybie art. 114 ustawy emerytalnej organ rentowy nie wydawał wcześniej decyzji. W konsekwencji Sąd Apelacyjny słusznie uznał, że niniejsza sprawa może być poddana osądowi i nie ma podstaw od odrzucenia odwołania na mocy art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. Zaskarżona w niniejszym postępowaniu decyzja organu rentowego z dnia 10 października 2002 r. – jak wskazano wyżej – nie korzysta bowiem z powagi rzeczy osądzonej, a zawarte w niej rozstrzygnięcie nie było przedmiotem kontroli i prawomocnego rozstrzygnięcia sądowego. Decyzje organu rentowego zapadłe w wyniku kolejnych wniosków emerytalnych ubezpieczonej i odwołania od nich inicjowały zaś nowe procesy sądowe, w których

sporne były inne okoliczności niż będące przesłanką wznowienia postępowania w niniejszej sprawie. Nie można zgodzić się z tezą o związaniu Sądu Apelacyjnego w obecnym postępowaniu na podstawie art. 365 § 1 k.p.c. prawomocnymi wyrokami zapadłymi w poprzednich procesach sądowych.

Warto zauważyć, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje zapatrywanie, iż wynikająca z art. 365 § 1 k.p.c. moc wiążąca wyroku dotyczy związania wyłącznie sentencją, a nie uzasadnieniem wyroku oraz że sądu nie wiążą ustalenia i oceny wyrażone w uzasadnieniu wyroku innego sądu, czyli przesłanki faktyczne i prawne przyjęte za jego podstawę, gdyż zakresem prawomocności materialnej jest objęty ostateczny wynik rozstrzygnięcia, a nie jego przesłanki (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 czerwca 2013 r., I UK 29/13, LEX nr 1555186 i przywołane w nim orzeczenia). W wyroku z dnia 15 stycznia 2015 r., IV CSK 181/14 (LEX nr 1628952), Sąd Najwyższy zaprezentował pogląd, że art. 365 § 1 k.p.c., z którego wynika moc wiążąca prawomocnego orzeczenia w stosunku do sądu i stron, nie reguluje wprost przedmiotowych granic mocy wiążącej orzeczenia, co wywołuje wątpliwości, co do zakresu tego związania. Wyznaczając te granice należy mieć przede wszystkim na względzie, że wyrok jest rozstrzygnięciem o konkretnym przedmiocie procesu, którym jest określone świadczenie, jakie ma spełnić pozwany (dłużnik) na rzecz powoda (wierzyciela). Sentencją wyroku objęte jest rozstrzygnięcie o żądaniach stron, którego faktyczne i prawne podstawy zawiera uzasadnienie (art. 328 § 2 k.p.c.). Z mocy wiążącej wyroku o świadczenie korzysta jedynie rozstrzygnięcie, nie rozciąga się ona na kwestie pozostające poza sentencją, w tym ustalenia i oceny dotyczące stosunku prawnego stanowiącego podstawę żądania, o którym orzeczono. Moc wiążąca w zakresie ustanowionym w art. 365 k.p.c. odnosi się tylko - jak to ujmuje się w piśmiennictwie - do "skutku prawnego", który stanowił przedmiot orzekania i nie oznacza związania sądu (i stron) ustaleniami zawartymi w uzasadnieniu innego orzeczenia. Takie wąskie ujęcie zakresu mocy wiążącej prawomocnego wyroku przeważa w nowszym piśmiennictwie i zdecydowanie dominuje w orzecznictwie.

Stanowisko to można ująć syntetycznie w tezie, że wynikająca z art. 365 § 1 k.p.c. moc wiążąca wyroku dotyczy związania sentencją, a nie uzasadnieniem wyroku innego sądu, czyli przesłankami faktycznymi i prawnymi przyjętymi za jego

podstawę, gdyż zakresem prawomocności materialnej jest objęty tylko ostateczny wynik rozstrzygnięcia, a nie jego przesłanki (wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 13 stycznia 2000 r., II CKN 655/98, LEX nr 51062; z dnia 23 maja 2002 r., IV CKN 1073/00, LEX nr 5550; z dnia 28 czerwca 2007 r., IV CSK 110/07, LEX nr 488981; z dnia 15 listopada 2007 r., II CSK 347/07, LEX nr 345525; z dnia 22 czerwca 2010 r., IV CSK 359/09, OSNC 2011 nr 2, poz. 16). Jednostkowe orzeczenia (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 października 2012 r., V CSK 485/11, LEX nr 1243099), w których przyjęto szerszy zakres związania, obrazują pewne wahania występujące przy wykładni art. 365 § 1 k.p.c., lecz pozostają na uboczu głównego, dominującego nurtu orzecznictwa Sądu Najwyższego. W orzecznictwie tym dostrzega się oczywiście, że nie jest właściwa sytuacja, w której analogiczne stany faktyczne zostają odmiennie ocenione przez różne sądy. Nie uzasadnia to jednak poszerzania zakresu mocy wiążącej prawomocnego wyroku, natomiast nakłada na sąd rozpoznający sprawę później obowiązek szczególnie wnikliwego i rozważnego osądu, uwzględniającego także argumenty, które prowadziły do odmiennych wniosków oraz wyjaśnienia przyczyn odmiennej oceny. Już sama możliwość związania sądu innym rozstrzygnięciem jest ograniczeniem niezawisłości sędziowskiej i odstępniem od podstawowych zasad obowiązujących w postępowaniu cywilnym - swobodnej oceny dowodów i bezpośredniości. Ograniczanie kompetencji jurysdykcyjnej sądu stanowi większe zagrożenie dla powagi wymiaru sprawiedliwości niż niepożądana, lecz dopuszczalna rozbieżność ocen pomiędzy sądami (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 stycznia 2017 r., LEX nr 2269112 i powołane tam orzeczenia oraz wyrok z dnia 24 stycznia 2017 r., V CSK 164/15, LEX nr 2242161).

W rozpoznawanej sprawie nie można pominąć, że sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych są sprawami cywilnymi jedynie w znaczeniu formalnym. Postępowanie sądowe w tych sprawach ma charakter odwoławczy, gdyż inicjowane jest wniesieniem odwołania od decyzji organu rentowego, pełniącego jedynie rolę pozwu podlegającego regułom zwykłego postępowania procesowego. Przedmiotem postępowania w sprawach o świadczenia z ubezpieczeń społecznych jest zatem co do zasady kontrola decyzji organu rentowego według stanu rzeczy z chwili jej wydania.

Stąd też przedłożone dowody albo ujawnione fakty w rozumieniu art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS dotyczyć powinny „okoliczności” istniejących przed wydaniem prawomocnej decyzji, której wzruszenia domaga się ubezpieczony, ponieważ w wyniku wznowienia postępowania następuje kontynuacja postępowania zakończonego decyzją organu rentowego, przy wydaniu której nieznane były organowi rentowemu okoliczności ujawnione po wydaniu decyzji, a nie postępowania w sprawie zakończonej kolejną prawomocną decyzją, w której w trakcie postępowania administracyjnego organ rentowy mógł już ocenić te nowe okoliczności w sprawie zainicjowanej nowym wnioskiem o przyznanie prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy. W sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych każda decyzja rodzi nową sprawę i strona ma prawo do odwołania się od każdej decyzji organu, które to odwołanie oznacza wszczęcie „nowej sprawy” i nowego postępowania. Stąd przy wznowieniu postępowania w sprawie o emeryturę chodzi o ocenę prawidłowości zamieszczonego w decyzji rozstrzygnięcia przy uwzględnieniu nowych okoliczności, które ujawnione zostały po wydaniu decyzji. W ponowionym postępowaniu organ rentowy dąży więc do ustalenia, czy przedłożone przez ubezpieczonego dowody lub ujawnione okoliczności mają wpływ na zmianę dokonanych wcześniej ustaleń. Bezpośrednim celem ponownego ustalenia jest rozstrzygnięcie o uprawnieniach emerytalnych ubezpieczonych według stanu faktycznego z chwili wydania weryfikowanych decyzji organu rentowego. W doktrynie oraz judykaturze, o czym wspomniano powyżej, przyjmuje się, że postępowanie w sprawie ponownego ustalenia prawa do świadczeń lub ich wysokości stanowi nadzwyczajną kontynuację postępowania przed organem rentowym w tej samej sprawie wskutek przedłożenia nowych dowodów lub ujawnienia nowych okoliczności istniejących przed wydaniem tej decyzji, które miały wpływ na prawo do określonego świadczenia. Wobec tego w postępowaniu o wznowienie postępowania w sprawie o prawo do emerytury, zarówno organ rentowy, jak i sąd odwoławczy powinien odnieść przesłanki wznowieniowe i dokonać ich oceny w zakresie decyzji, której dotyczą te przesłanki. W niniejszym przypadku – decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w P. z dnia 10 października 2002 r.

Przechodząc do zasadności wniosku J. K. o wznowienie postępowania, warto przypomnieć, że ustawa emerytalna weszła w życie z dniem 1 stycznia 1999 r. Wówczas przepis art. 114 tej ustawy przewidywał w ust. 1, że prawo do świadczeń lub ich wysokość ulega ponownemu ustaleniu na wniosek osoby zainteresowanej lub z urzędu, jeżeli po uprawomocnieniu się decyzji w sprawie świadczeń zostaną przedłożone nowe dowody lub ujawniono okoliczności istniejące przed wydaniem tej decyzji, które mają wpływ na prawo do świadczeń lub na ich wysokość. Z kolei w ust. 2 stanowił on, że jeżeli prawo do świadczeń lub ich wysokość ustalono orzeczeniem organu odwoławczego, organ rentowy na podstawie dowodów lub okoliczności, o których mowa w ust. 1: 1) wydaje we własnym zakresie decyzję przyznającą prawo do świadczeń lub podwyższającą ich wysokość, 2) występuje do organu odwoławczego z wnioskiem o wznowienie postępowania przed tym organem, gdy z przedłożonych dowodów lub ujawnionych okoliczności wynika, że prawo do świadczeń nie istnieje lub że świadczenia przysługują w niższej wysokości; z wnioskiem tym organ rentowy może wystąpić w każdym czasie, 3) wstrzymuje wypłatę świadczeń w całości lub części, jeżeli emeryt lub rencista korzystał ze świadczeń na podstawie nieprawdziwych dokumentów lub zeznań albo w innych wypadkach złej woli.

Na podstawie art. 1 pkt 25 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2004 r. Nr 121, poz. 1264) w art. 114 po ust. 1 ustawodawca dodał ust. 1a stanowiący, iż przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio, jeżeli po uprawomocnieniu się decyzji okaże się, że przedłożone dowody nie dawały podstaw do ustalenia prawa do emerytury lub renty albo ich wysokości. W ten sposób rozszerzono zakres zastosowania ponownego ustalenia prawa do świadczenia o dodatkową przesłankę weryfikacji decyzji organu rentowego. Art. 114 ust. 1a ustawy emerytalnej od początku budził kontrowersje na gruncie jego stosowania, a ostatecznie Trybunał Konstytucyjny wyrokiem z dnia 28 lutego 2011 r., K 5/11 (OTKA 2012 nr 2, poz. 16) uznał, że przepis ten jest niezgodny z zasadą zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa, wynikającą z art. 2 oraz z art. 67 ust. 1 Konstytucji. Na mocy art. 1 ustawy z 10 lutego 2017 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych

oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2017 r., poz. 715, dalej jako nowelizacja z 2017 r.) przepis art. 114 ustawy emerytalnej przeszedł gruntowną nowelizację. I tak, omawiany przepis składa się aktualnie z ośmiu jednostek redakcyjnych (ust. 1, 1b, 1c, 1d, 1e, 1f, 1g i 2). W ust. 1 sprecyzowano, że w sprawie zakończonej prawomocną decyzją organ rentowy, na wniosek osoby zainteresowanej lub z urzędu, uchyla lub zmienia decyzję i ponownie ustala prawo do świadczeń lub ich wysokość, jeżeli: 1) po uprawomocnieniu się decyzji zostaną przedłożone nowe dowody lub ujawniono nowe okoliczności istniejące przed wydaniem tej decyzji, które mają wpływ na prawo do świadczeń lub ich wysokość; 2) decyzja została wydana w wyniku przestępstwa; 3) dowody, na podstawie których ustalono istotne dla sprawy okoliczności faktyczne, okazały się fałszywe; 4) decyzja została wydana na skutek świadomego wprowadzenia w błąd organu rentowego przez osobę pobierającą świadczenie; 5) decyzja została wydana w oparciu o inną decyzję lub orzeczenie sądu, które zostało następnie uchylone, zmienione albo stwierdzono jego nieważność; 6) przyznanie świadczeń lub nieprawidłowe obliczenie ich wysokości nastąpiło na skutek błędu organu rentowego.

Z kolei w ust. 1b-1g wprowadzono dodatkowe kryteria warunkujące możliwość ponownego ustalenia prawa do świadczeń lub ich wysokości. I tak, w ust. 1b przewidziano, że z przyczyn określonych w ust. 1 pkt 2 i 3 decyzja może zostać uchylona lub zmieniona również przed stwierdzeniem sfalszowania dowodu lub popełnienia przestępstwa orzeczeniem sądu lub innego organu, jeżeli sfalszowanie dowodu lub popełnienie przestępstwa jest oczywiste, a uchylenie lub zmiana decyzji są niezbędne do zapobieżenia poważnej szkodzi dla interesu publicznego. W ust. 1c wskazano, że z przyczyn określonych w ust. 1 pkt 2 i 3 można uchylć lub zmienić decyzję także w przypadku, gdy postępowanie przed sądem lub innym organem nie może być wszczęte na skutek upływu czasu lub z innych przyczyn określonych w przepisach Kodeksu postępowania karnego. W ust. 1d określono natomiast spoczywający na organie rentowym obowiązek niezwłocznego zawiadomienia zainteresowanej osoby o wszczęciu postępowania z urzędu w sprawie uchylenia lub zmiany decyzji, o której mowa w ust. 1, a w ust. 1e przewidziano terminy, po upływie których nie jest możliwe uchylenie lub zmiana takiej decyzji. Terminy te wynoszą odpowiednio: 10 lat – w przypadkach

określonych w ust. 1 pkt 2-4, 5 lat – w przypadkach określonych w ust. 1 pkt 1 i 5 oraz 3 lata – w przypadku określonym w ust. 1 pkt 6. Należy mieć na uwadze, że ust. 1f zakłada, iż przepisu ust. 1e nie stosuje się jednak, jeżeli w wyniku uchylecia lub zmiany decyzji z przyczyn określonych w ust. 1 osoba zainteresowana nabędzie prawo do świadczenia lub świadczenie w wyższej wysokości lub uchyleniu lub zmianie podlega decyzja o ustaleniu kapitału początkowego, który nie został uwzględniony do obliczania wysokości emerytury ustalonej prawomocną decyzją.

Nie ulega wątpliwości, że zmiana legislacyjna art. 114 ustawy emerytalnej dokonana nowelizacją z 2017 r. w sposób istotny zmodyfikowała dotychczasową treść normatywną omawianego przepisu, nadając art. 114 ust. 1-1e ustawy emerytalnej kształt zbliżony do niektórych rozwiązań przyjętych na gruncie art. 145 i nast. k.p.a. Opisany zabieg ustawodawczy świadczy o tym, że zamiarem prawodawcy było – przy wykorzystaniu wzorców stosowanych w „klasycznych” sprawach administracyjnych – uregulowanie, w sposób autonomiczny na użytek spraw o świadczenia emerytalno-rentowe oraz ich wysokość, nadzwyczajnego trybu wzruszania rozstrzygnięć organów rentowych wydawanych w postępowaniach emerytalno-rentowych. W tym celu ustawodawca „przepisał” do ustawy emerytalnej część rozwiązań funkcjonujących na gruncie Kodeksu postępowania administracyjnego. Nietrudno bowiem zauważyć, że aktualna treść art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej koresponduje z brzmieniem art. 145 § 1 pkt 1, 2 i 5 oraz art. 147 zd. 1 k.p.a.; treść art. 114 ust. 1b i 1c tej ustawy - z brzmieniem art. 145 § 2 i 3 k.p.a., a treść normatywna art. 114 ust. 1e - z brzmieniem art. 146 § 1 k.p.a.

Mimo zmiany stanu prawnego dokonanej nowelizacją z 2017 r. nie straciły jednak na swojej aktualności poglądy Sądu Najwyższego, które odnoszą się do wykładni art. 114 ust. 1 pkt 1 ustawy emerytalnej w zakresie „przedłożenia nowych dowodów lub ujawnienia nowych okoliczności” istniejących przed wydaniem decyzji, które mają wpływ na „prawo do świadczeń” lub ich wysokość”. Funkcją uregulowanej w tym przepisie instytucji jest nadal stworzenie gwarancji wydania decyzji rentowych zgodnie z ukształtowaną *ex lege* sytuacją prawną zainteresowanych.

Wykładnia i sposób zastosowania art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS były przedmiotem licznych wypowiedzi w orzecznictwie (przykładowo wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 28 stycznia 2004 r., II UK 228/03, OSNP 2004 nr 19, poz. 341; OSP 2006 nr 10, poz. 118, z glosą R. Babińskiej oraz z dnia 25 maja 2004 r., III UK 31/04, OSNP 2005 nr 1, poz. 13, a także postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 czerwca 2004 r., II UK 404/03, OSNP 2005 nr 4, poz. 58; zaś na gruncie stanu prawnego obowiązującego przed wejściem w życie ustawy o emeryturach i rentach z FUS - por. także uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 1997 r., III ZP 40/97, OSNAPiUS 1998 nr 14, poz. 429) oraz w literaturze (w szczególności R. Babińska: Wzruszalność prawomocnych decyzji rentowych, Warszawa 2007; K. Antonów [w:] K. Antonów, M. Bartnicki, B. Suchacki: Ustawa o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Komentarz, Warszawa 2009; K. Antonów: Sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych. Pojęcie oraz właściwości postępowań przedsądowych i ochrony cywilnosądowej, Warszawa 2011; R. Babińska-Górecka: Uwagi na temat projektu nowelizacji art. 114 ustawy o emeryturach i rentach z FUS (nowa podstawa i przesłanki wzruszalności prawomocnych decyzji rentowych), PiZS 2013 nr 11, s. 12). Dokonując pewnych uogólnień, przyjmuje się, że zwrot "przedłożenie nowych dowodów", użyty w treści art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, oznacza zgłoszenie każdego prawnie dopuszczalnego środka dowodowego stanowiącego potwierdzenie okoliczności faktycznych istniejących przed wydaniem decyzji, a mających wpływ na powstanie prawa do świadczenia (jego wysokości). Natomiast występujący w tym przepisie termin "ujawnienie okoliczności" generalnie oznacza powołanie się na fakty dotyczące ogółu wymagań formalnych i materialnoprawnych związanych z ustalaniem przez organ rentowy prawa do emerytur (rent) lub wysokości tych świadczeń. Są to więc określone w przepisach prawa materialnego fakty warunkujące powstanie prawa do świadczenia i/lub jego wysokości (np. staż pracy, wiek, niezdolność do pracy), a także uchybienia normom prawa procesowego lub materialnego przez organ rentowy, wpływające potencjalnie na dokonanie ustaleń w sposób niezgodny z ukształtowaną z mocy prawa sytuacją prawną zainteresowanych.

Zarówno nowe dowody, jak i ujawnione okoliczności powinny stanowić kategorie mające wpływ na prawo do świadczeń lub ich wysokości. Wprawdzie dowody nie mają bezpośredniego wpływu na powstanie *ex lege* uprawnień emerytalno-rentowych, ale stanowią podstawę ustaleń zawartych w decyzjach rentowych. Dowody służą zatem ustaleniu okoliczności faktycznych (ustaleniu prawdziwości lub fałszywości twierdzeń o faktach). Dlatego każdy dopuszczalny środek dowodowy, stanowiący potwierdzenie okoliczności faktycznych istniejących przed wydaniem decyzji, mających wpływ na powstanie prawa do świadczenia lub jego wysokości, służy celowi omawianej instytucji. W ponawianym postępowaniu organ rentowy powinien zatem dążyć do ustalenia, czy przedłożone dowody albo ujawnione fakty mają wpływ na zmianę dokonanych wcześniej ustaleń, od których zależy uprawnienie ubezpieczonego do określonego świadczenia. W wyrokach z dnia 26 lipca 2013 r., III UK 145/12 (LEX nr 1408199) oraz z dnia 4 października 2018 r., III UK 157/17 (LEX nr 2563524), Sąd Najwyższy wskazał, że użyty w art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej zwrot „okoliczności” występuje w dwóch znaczeniach: w znaczeniu okoliczności faktycznych oraz okoliczności sprawy. Nie ulega wątpliwości, że dowody służą ustaleniu istnienia okoliczności faktycznych (ustaleniu prawdziwości lub fałszywości twierdzeń o faktach). Dlatego nie można przypisywać pojęciu „okoliczności” wyłącznie wąskiego znaczenia. Dążąc do ustalenia znaczenia zwrotu „okoliczności”, należy uwzględnić szerszy kontekst użycia analizowanego pojęcia w przepisie art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej. Ten kontekst determinowany jest przez wspomnianą wcześniej funkcję art. 114 ustawy, jaką jest zmiana treści decyzji organu rentowego. Z przedstawionego rozumienia art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej wynika zatem, że sposób pojmowania przesłanek wznowienia postępowania jest szeroki i zasadniczo złagodzony w stosunku do wymogów zawartych w art. 399 k.p.c. i nast. dotyczących wznowienia postępowania cywilnego. Nie ulega jednak wątpliwości, że muszą one mieć wpływy na prawo do świadczenia z ubezpieczenia społecznego lub na jego wysokość.

Jak trafnie zwrócił uwagę Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 17 sierpnia 2016 r., I UK 333/15 (LEX nr 2120891), skoro decyzje organu rentowego prowadzają się - zasadniczo - do deklaratywnego potwierdzenia uprawnień przysługujących ubezpieczonemu z mocy prawa, to przepisy odnoszące się do

trwałości i wzruszalności decyzji organu rentowego nie mogą być interpretowane i stosowane w taki sposób, który prowadziłby do trwałego pozbawienia osób ubezpieczonych uprawnień przysługujących im *ex lege*. Deklaratywny charakter decyzji organu rentowego potwierdzających przysługiwanie ubezpieczonemu prawa do określonego świadczenia rzutuje szczególnie na ograniczenie ostateczności decyzji organu rentowego odmawiających prawa do świadczenia, ponieważ stabilność negatywnego rozstrzygnięcia o prawach jednostki nie jest w tym przypadku wartością, która mogłaby przeważać nad rzeczywistą realizacją konstytucyjnego i ustawowego prawa do zabezpieczenia społecznego. W tym kierunku zmierza wykładnia i praktyka Sądu Najwyższego dotycząca art. 114 ustawy emerytalnej. Traktuje ona ten przepis jako podstawę prawną dla weryfikacji i wzruszalności decyzji organów rentowych, w których zawarto ustalenia pozostające w obiektywnej sprzeczności z ukształtowanym *ex lege* stanem uprawnień emerytalno-rentowych zainteresowanych (wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 25 lutego 2008 r., I UK 249/07, OSNP 2009 nr 11-12, poz. 152; z dnia 22 lutego 2010 r., I UK 247/09, LEX nr 585725; z dnia 9 grudnia 2015 r., I UK 533/14 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 września 2011 r., I BU 4/11, LEX nr 1101321). Sprzeczność ta zachodzi zarówno w przypadku decyzji organu rentowego błędnie przyznających świadczenie (potwierdzających prawo do świadczenia), pomimo że prawo do niego nie powstało, jak i w przypadku decyzji błędnie odmawiających realizacji prawa do świadczenia, przysługującego z mocy prawa ubezpieczonemu. Niezgodność ta może powstać także na skutek popełnionych przez organ rentowy uchybień normom prawa materialnego. Eliminacja tych sprzeczności stanowi uzasadnienie dla ponowienia postępowania zakończonego ostateczną decyzją organu rentowego, której rozstrzygnięcie jest niezgodne z ukształtowaną *ex lege* sytuacją prawną ubezpieczonego. W ponawianym postępowaniu organ rentowy dąży do ustalenia, czy popełnione uchybienia (przede wszystkim w zakresie prawa materialnego ale także procesowego) lub przedłożone dowody albo ujawnione fakty mają wpływ na zmianę dokonanych wcześniej ustaleń, od których zależy potwierdzenie uprawnienia ubezpieczonego do określonego świadczenia.

Należy także zauważyć, że wzruszalność decyzji rentowych polega przede wszystkim na niwelowaniu tzw. wad materialnoprawnych, czyli uchybień organu rentowego w zakresie rozstrzygania o faktach warunkujących nabycie prawa do emerytur i rent albo zaniedbań samych ubezpieczonych wywołanych nieporadnością w dokumentowaniu prawa do świadczeń lub niedostateczną znajomością warunków, od spełnienia których zależy przyznanie uprawnień ubezpieczeniowych. Wskazana powyżej specyfika tej instytucji - a także wzgląd na socjalne przeznaczenie emerytur/rent i gospodarowanie środkami publicznymi - uzasadnia przyznanie stronom stosunkowo szerokich uprawnień zarówno w celu kwestionowania błędnie ukształtowanego prawa do świadczenia, jak i ponownego ubiegania się o poprzednio nieprzyznane prawo. Skoro niekwestionowanym celem art. 114 ustawy o emeryturach i rentach z FUS jest podważenie obiektywnie wadliwej decyzji organu rentowego, to zakres jego zastosowania nie może ograniczać się tylko do tych przypadków, gdy organ rentowy wydał obiektywnie wadliwą decyzję na korzyść zainteresowanej osoby (która potwierdziła deklaratywnie prawo do emerytury mimo niespełnienia przez nią przesłanek nabycia tego prawa). Przepis ten tym bardziej powinien znajdować zastosowanie do eliminacji z obrotu takich wadliwych decyzji organu rentowego, które w wyniku błędnej (ze strony organu rentowego) wykładni przepisów prawa lub błędnego zastosowania przepisów prawa do prawidłowo ustalonego stanu faktycznego, doprowadziły do pozbawienia jednostki możliwości faktycznego korzystania z przysługujących jej z mocy samego prawa świadczeń emerytalnych.

W dotychczasowym orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmowano, że określenie "błąd organu rentowego" obejmuje sytuacje, w których organ rentowy miał podstawy do przyznania świadczenia, lecz z przyczyn leżących po jego stronie tego nie uczynił. Za takie przyczyny uznaje się wszelkie zaniedbania tego organu, każdą obiektywną wadliwość decyzji (teoria tzw. obiektywnej błędności decyzji), niezależnie od tego, czy jest ona skutkiem zaniedbania, pomyłki, celowego działania organu rentowego, czy też rezultatem niewłaściwych działań pracodawców albo wadliwej techniki legislacyjnej i w konsekwencji niejednoznaczności stanowionych przepisów. Oznacza to, że przedmiotowe pojęcie obejmuje również niedopełnienie przez organ rentowy obowiązku działania z

urzędu na korzyść osób uprawnionych do świadczeń emerytalno-rentowych (wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 17 marca 2011 r., I UK 332/10, LEX nr 811827; z dnia 4 grudnia 2012 r., II UK 130/12, OSNP 2013 nr 21-22, poz. 258; z dnia 9 grudnia 2015 r., I UK 533/14, LEX nr 1958500 i powołane w nich wcześniejsze orzecznictwo).

Jak skonstatowano w uzasadnieniu uchwały Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 1997 r., III ZP 40/97 (OSNAPiUS 1998 nr 14, poz. 429), "prawidłowa wykładnia obowiązującego przepisu, odmienna od przyjmowanej uprzednio, jest nową okolicznością (...). Ujawniona po uprawomocnieniu się decyzji stanowi podstawę do wznowienia postępowania (...)". Z orzeczenia tego wynika wprost, że ustalenie w toku postępowania, zapoczątkowanego kolejnym wnioskiem ubezpieczonego o ponowne ustalenie prawa, obiektywnej niezgodności wcześniejszej decyzji organu rentowego z obowiązującymi w tym zakresie regulacjami, dotyczącymi przesłanek nabycia prawa objętego wnioskiem, upoważnia organ do wzruszenia decyzji organu rentowego korzystającej z przymiotu ostateczności. Ten kontekst nie może być pomijany przy ustaleniu znaczenia zwrotu "ujawnienie okoliczności istniejących przed wydaniem decyzji" zawartego w art. 114 ustawy emerytalnej.

Należy zatem zgodzić się z poglądem wyrażonym w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 26 lipca 2013 r., III UK 145/12 (LEX nr 1408199), w którym wyjaśniono, że znaczenie zawartego w art. 114 ustawy "okoliczności" występuje w dwóch znaczeniach: 1) okoliczności faktycznych oraz 2) okoliczności sprawy. W tym drugim znaczeniu chodzi o ogół wymagań formalnych i materialnoprawnych związanych z ustalaniem decyzją rentową prawa do świadczeń emerytalno-rentowych (por. także wyrok Sądu Najwyższego z 18 stycznia 2004 r., II UK 228/03, OSNP 2004 nr 19, poz. 341). W konkluzji, ujawnieniem "okoliczności" w rozumieniu komentowanego przepisu może być stwierdzenie, że wcześniejsza decyzja organu rentowego (odmawiająca prawa do świadczenia) opierała się na błędnej wykładni przepisu normującego jeden z warunków nabycia prawa do emerytury w wieku obniżonym. Mając zaś na względzie zarysowaną powyżej koncepcję "obiektywnej błędności decyzji organu rentowego", przepis art. 114 ustawy emerytalnej tym bardziej powinien znajdować zastosowanie, gdy obiektywnie wadliwa decyzja

organu rentowego, odmawiająca wnioskodawcy potwierdzenia przysługującego mu prawa do świadczenia emerytalnego, jest efektem konsekwentnego nieuwzględniania przez organ rentowy wykładni ustawy emerytalnej dokonywanej w różnych sprawach przez Sąd Najwyższy (wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 23 kwietnia 2010 r., II UK 313/09, LEX nr 987667; z dnia 13 lipca 2011 r., I UK 12/11, LEX nr 989126; z dnia 21 czerwca 2012 r., III UK 125/11, LEX nr 1619710; z dnia 13 lipca 2011 r., I UK 12/11, LEX nr 989126; z dnia 29 listopada 2016 r., II UK 416/15, LEX nr 2186572; z dnia 3 października 2017 r., I UK 398/16, LEX nr 2401084; z dnia 4 października 2018 r., III UK 153/17, LEX nr 2563524; z dnia 31 stycznia 2019 r., I UK 420/17, OSNP 2019 nr 12 poz. 145 oraz postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 11 kwietnia 2012 r., I UK 439/11, LEX nr 1675091; z dnia 18 października 2013 r., I UK 164/13, LEX nr 1555124; z dnia 19 listopada 2013 r., I UK 257/13, LEX nr 1555174).

Z taką zaś sytuacją mamy do czynienia w niniejszej sprawie. Zarówno w objętej wnioskiem o wznowienie postępowania decyzji z dnia 10 października 2002 r., jak i w kolejnych decyzjach emerytalnych organ rentowy konsekwentnie uwzględniał bowiem w stażu ubezpieczeniowym J. K. uprawniającym do emerytury z tytułu opieki na dzieckiem wymagającym stałej opieki okresy sprawowania tejże opieki w wymiarze 1/3 okresów składkowych wnioskodawczynie. Tymczasem nawiązując do treści uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 18 maja 2011 r., I UZP 1/1 (OSNP 2012 nr 1 – 2, poz. 14), w której stwierdzono, że okresy bezpłatnego urlopu dla matek pracujących, opiekujących się małymi dziećmi a następnie urlopu wychowawczego - wykorzystane przed dniem 1 stycznia 1999 r. - są od dnia 28 stycznia 1972 r. okresem podlegania ubezpieczeniu społecznemu z tytułu pozostawania w stosunku pracy w rozumieniu art. 29 ust. 3 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm.), Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 19 lutego 2014 r., II UK 328/13 (LEX nr 1436075) wyraził odmienny pogląd w tej kwestii. Wyjaśnił, że zgodnie z przepisem intertemporalnym art. 186 ust. 3 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, do wniosków osób urodzonych przed dniem 1 stycznia 1949 r., które w dniu wejścia w życie ustawy nie zgłosiły wniosku o emeryturę, mimo że spełniały warunki nabycia prawa do tego świadczenia,

stosuje się przepisy ustaw i dekretu wymienionych w art. 195 dotyczące warunków nabycia prawa do emerytury, chyba że przepisy ustawy są dla nich korzystniejsze. Wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 stycznia 2000 r., K 18/99 (Dz.U. Nr 2, poz. 26) uznano przy tym, że przepis art. 186 ust. 3 ustawy o emeryturach i rentach został uznany za niezgodny z art. 2 Konstytucji RP w zakresie, w jakim uzależnia od urodzenia przed 1 stycznia 1949 r. stosowanie - do wniosków o emeryturę zgłoszonych po dniu wejścia w życie ustawy - przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z 15 maja 1989 r. w sprawie uprawnień do wcześniejszej emerytury pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki (Dz.U. Nr 28, poz. 149). Oznacza to, że oceny wcześniejszych uprawnień emerytalnych tej kategorii ubezpieczonych należy dokonać według stanu prawnego obowiązującego do dnia wejścia w życie ustawy o emeryturach i rentach. Dlatego warunki nabycia prawa do wcześniejszej emerytury dla pracowników opiekujących się dziećmi szczególnej troski, tj. wymagany okres zatrudnienia "określony w art. 26 pkt 2 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin" oraz sprawowanie stałej opieki ze względu na stan zdrowia dziecka szczególnej troski osoby ubiegającej się o tę emeryturę, podlegają ocenie na podstawie przepisów prawa, które obowiązywały do dnia wejścia w życie ustawy o emeryturach i rentach, a nie według stanu prawnego obowiązującego w dacie (późniejszej) złożenia wniosku emerytalnego po dniu wejścia w życie tej ustawy. W konsekwencji tego, sporne okresy opieki nad dzieckiem przebyte do dnia 31 grudnia 1998 r. należy uwzględniać w stażu uprawniający do emerytury w całości jako okresy zatrudnienia, a analogiczne okresy przebyte po tej dacie – z ograniczeniem do 1/3 okresów składkowych.

Ukształtowana w orzecznictwie Sądu Najwyższego po dniu wydania zaskarżonej decyzji organu rentowego z 10 października 2002 r. prawidłowa wykładnia powołanych przepisów regulujących uprawnienia do emerytury z tytułu opieki nad dzieckiem wymagającym stałej opieki, odmienna od błędnej interpretacji tychże przepisów prezentowanej przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych, stanowi nową okoliczność w rozumieniu art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS i uzasadnia wznowienie postępowania w trybie tego przepisu.

Rację ma skarżąca zarzucając, że art. 114 ust. 1 pkt 1 ustawy emerytalnej dotyczy prawa do świadczenia lub jego wysokości, natomiast terminy wypłaty świadczeń rentowych (emerytalnych) w razie ponownego ustalenia prawa do nich lub ich wysokości określa art. 133 ust. 1 ustawy emerytalnej, który stanowi, że w razie ponownego ustalenia przez organ rentowy prawa do świadczeń lub ich wysokości, przyznane lub podwyższone świadczenia wypłaca się, poczynając od miesiąca, w którym powstało prawo do tych świadczeń lub do ich podwyższenia, jednak nie wcześniej niż: 1) od miesiąca, w którym zgłoszono wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy lub wydano decyzję z urzędu, z zastrzeżeniem art. 107a ust. 3; 2) za okres 3 lat poprzedzających bezpośrednio miesiąc, o którym mowa w pkt 1, jeżeli odmowa lub przyznanie niższych świadczeń były następstwem błędu organu rentowego lub odwoławczego. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio również w razie ponownego ustalenia prawa do świadczeń lub ich wysokości wskutek wznowienia postępowania przed organami odwoławczymi albo wskutek kasacji, z tym że za miesiąc zgłoszenia wniosku przyjmuje się miesiąc wniesienia wniosku o wznowienie postępowania lub o kasację. Innymi słowy, dopiero na skutek wznowienia postępowania i ustalenia, że zainteresowany ma prawo do świadczenia lub wyższej jego wysokości wypłata tego świadczenia następuje w terminach określonych w art. 133 ust. 1 ustawy emerytalnej, a zatem nie wcześniej niż od miesiąca, w którym złożono wniosek o wznowienie postępowania lub wydano taką decyzję z urzędu. Wyjątek stanowi sytuacja, w której ponowne ustalenie prawa do świadczeń nastąpiło na skutek błędu organu rentowego lub odwoławczego (art. 133 ust. 1 pkt 2 ustawy emerytalnej). Określenie „błąd organu rentowego” zawarte w art. 133 ust. 1 pkt 2 ustawy emerytalnej obejmuje zaś sytuacje, w których organ rentowy miał podstawy do przyznania świadczenia, lecz z przyczyn leżących po jego stronie tego nie uczynił. Za takie przyczyny uznaje się wszelkie zaniedbania tego organu, każdą obiektywną wadliwość decyzji (teoria tzw. obiektywnej błędności decyzji), niezależnie od tego, czy jest ona skutkiem zaniedbania, pomyłki, celowego działania organu rentowego, czy też rezultatem niewłaściwych działań pracodawców albo wadliwej techniki legislacyjnej i w konsekwencji niejednoznaczności stanowionych przepisów. Przedmiotowe pojęcie obejmuje również niedopełnienie przez organ rentowy obowiązku działania z urzędu na

korzystać osób uprawnionych do świadczeń emerytalno-rentowych (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 17 marca 2011 r., I UK 332/10, LEX nr 811827; z dnia 4 grudnia 2012 r., II UK 130/12, OSNP 2013 nr 21-22, poz. 258; z dnia 9 grudnia 2015 r., I UK 533/14 LEX nr 1958500 i powołane w nich orzeczenia). Przepis art. 133 ustawy emerytalnej nie powinien zatem stanowić dodatkowej przesłanki dopuszczalności wznowienia postępowania, skoro ma on zastosowanie już po pozytywnej weryfikacji przesłanek dopuszczających wznowienie postępowania w sprawach o prawo do świadczenia lub jego wysokości, o których mowa w art. 114 ust. 1 pkt 1 ustawy emerytalnej oraz po przyznaniu w postępowaniu wznowieniowym wnioskowanego przez zainteresowanego prawa, przez określenie terminu wypłaty świadczenia, którego dotyczy wznowione postępowanie. Na tym etapie postępowania konieczne jest więc dokonanie stosowanych ustaleń odnośnie do daty, od której może być wypłacone zainteresowanemu dane świadczenie emerytalno-rentowe.

Nie ma też racji Sąd Apelacyjny, powołując się na unormowania art. 114 ust. 1e pkt 2 i ust. 1f pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, zgodnie z którymi uchylenie lub zmiana decyzji, o której mowa w ust. 1, nie może nastąpić, jeżeli od dnia jej wydania upłynął okres 5 lat - w przypadkach określonych w ust. 1 pkt 1 – 5, przy czym przepisu tego nie stosuje się, jeżeli w wyniku uchylenia lub zmiany decyzji z przyczyn określonych w ust. 1 osoba zainteresowana nabędzie prawo do świadczenia lub świadczenie w wyższej wysokości. Łączne odczytanie powołanych przepisów nie może prowadzić do konkluzji, że w razie ostatecznego nienabycia przez zainteresowanego prawa do świadczenia lub do świadczenia w wyższej wysokości niedopuszczalne jest samo wznowienie postępowania z przyczyn określonych w art. 114 ust. 1 po upływie terminów wskazanych w ust. 1e. To, czy wnioskodawca spełnia przesłanki przyznania mu świadczenia emerytalnego lub rentowego lub świadczenia w wyższej wysokości, można však ustalić dopiero po przeprowadzeniu wznowionego postępowania. Nie należy zatem oceniać dopuszczalności wznowienia postępowania w świetle ostatecznych wyników tegoż wznowionego postępowania. Przepisy te trzeba interpretować w ten sposób, że niedopuszczalne jest uchylenie lub zmiana prawomocnej decyzji organu rentowego mimo pełnienia przesłanek z art. 114 ust. 1, jeśli upłynęły terminy określone w

ust. 1e tego artykułu, a uchylenie lub zmiana decyzji miałyby prowadzić do pozbawienia zainteresowanego przyznanego mu tą decyzją świadczenia lub obniżenia jego wysokości. Jest to zatem czasowe ograniczenie możliwości weryfikacji wadliwych, lecz korzystnych dla ubezpieczonych decyzji organów rentowych.

Wobec spełnienia przez J. K. przesłanki z art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS w postaci ujawnienia nowej okoliczności, Sąd Okręgowy w O. prawidłowo orzekł o zmianie zaskarżonej decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w P. z dnia 14 stycznia 2020 r. i wznowił postępowanie w przedmiocie przyznania ubezpieczonej prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu opieki nad dzieckiem wszczęte na skutek wniosku z dnia 12 września 2002 r., a zakończone decyzją odmowną organu rentowego z dnia 10 października 2002 r. Jednocześnie Sąd pierwszej instancji słusznie ograniczył swoje rozstrzygnięcie do samej dopuszczalności wznowienia postępowania, skoro zaskarżona decyzja dotyczyła wyłącznie tej kwestii. Zakład Ubezpieczeń Społecznych negując istnienie przesłanek z art. 114 ustawy emerytalnej, odmówił bowiem wznowienia postępowania w trybie tego przepisu i nie badał ani nie rozstrzygał o uprawnieniach wnioskodawczynie do spornego świadczenia emerytalnego. W konsekwencji niedopuszczalne było analizowanie tego zagadnienia w toku postępowania sądowego zainicjowanego odwołaniem od decyzji z dnia 14 stycznia 2020 r., gdyż oznaczało przekroczenie granic kognicji sądu ubezpieczeń społecznych określonych treścią zaskarżonej decyzji. To organ rentowy wykonując wyrok Sądu, powinien przeprowadzić wznowione w tym trybie postępowanie i zbadać, czy na datę wydania decyzji z dnia 10 października 2002 r. wnioskodawczynie spełniała warunki nabycia prawa do emerytury z tytułu opieki nad dzieckiem wymagającym stałej opieki, czy prawa tego nie utraciła w późniejszym okresie pamiętając, że dopuszczalność weryfikacji uprawnień emerytalnych dla tej grupy ubezpieczonych nie może być nieograniczona czasowo) i za jaki przedział czasu przysługuje jej wypłata spornego świadczenia. Rozstrzygnięcie tych kwestii powinno nastąpić w nowej decyzji organu rentowego, zaskarżalnej do sądu ubezpieczeń społecznych.

Z dotychczasowych rozważań wynika bowiem zasada, że przesłanki z art. 114 ust. 1 pkt 1 ustawy emerytalnej ocenia najpierw organ rentowy, co oznacza, że muszą one być ujawnione na tym etapie postępowania. Dopiero w przypadku ich wadliwej oceny - a więc sporu co do istoty sprawy - krystalizuje się substrat zaskarżenia decyzji organu rentowego do sądu powszechnego. Wówczas pojawia się możliwość wskazania, że organ rentowy błędnie nie dał wiary określonym dowodom, pominął je w decyzji lub w końcu dopuścił się błędów rachunkowych, które pozbawiły uprawnionego praw słuszenie nabytych.

Za takim modelem przemawia szereg argumentów. Po pierwsze, postępowanie w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych ma charakter odwoławczy, a jego przedmiotem jest ocena zgodności z prawem decyzji wydanej przez organ rentowy. Badanie jej legalności i orzekanie o niej, możliwe jest tylko przy uwzględnieniu stanu faktycznego istniejącego w chwili jej wydawania (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2019 r., I UK 425/17, LEX nr 2617300). Naturalnie z racji zasad ekonomii procesowej sąd może wyjątkowo zmienić decyzję organu rentowego i przyznać prawo do świadczeń z ubezpieczeń społecznych, jeżeli podstawą odmowy przyznania świadczenia w postępowaniu przed organem rentowym było niespełnienie któregoś z wymaganych prawem warunków, a w toku postępowania sądowego warunek ten został niewątpliwie spełniony (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 października 2013 r., I UK 55/13, LEX nr 1463840). Po drugie, przedstawienie nowych dowodów lub ujawnienie nowych okoliczności pozwala ubezpieczonemu pomyślnie zakończyć postępowanie już przed organem rentowym, co jest ze wszech miar pożądane, bowiem zapobiega wszczynaniu bezspornych postępowań sądowych. Po trzecie, w przypadku przedstawienia dowodów, które nie znalazły uznania organu rentowego w postępowaniu sądowym, nie tylko można je ponowić, ale i zgłosić kolejne wnioski (środki) dowodowe w celu udowodnienia swych racji. Postępowanie sądowe jest postępowaniem odwoławczym, choć ukierunkowanym na rozpoznanie istoty sprawy. Dlatego w postępowaniu tym nie można mówić o swoistej prekluzji dowodowej, co znaczy, że odwołujący się może zaoferować sądowi dodatkowe dowody, które wzmocnią jego stanowisko względem materiału, jakim dysponował organ rentowy (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 marca 2014 r., III UK 115/13, LEX nr 1554419). Nie można

natomiast orzekać o spełnieniu przez ubezpieczoną warunków nabycia prawa do emerytury w sprawie z odwołania od decyzji odmawiającej wznowienia postępowania w tej kwestii, gdyż wskutek takiej decyzji organ rentowy nie zapoznał się i nie wypowiedział co do nowych dowodów lub okoliczności powołanych przez wnioskodawczynię i nie rozstrzygał o jej uprawnieniach emerytalnych. To ostatnie zagadnienie, wykraczające poza treść zaskarżonej decyzji, stało się przedmiotem analizy dopiero na etapie postępowania sądowego i to Sądu drugiej instancji. W ten sposób pozbawiono skarżącą możliwości wykazywania swoich racji w postępowaniu administracyjnym przed Zakładem Ubezpieczeń Społecznych i Sądem Okręgowym.

Podzielając zarzuty i wnioski kasacyjne, Sąd Najwyższy z mocy art. 398¹⁵ § 1 oraz art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c. orzekł jak w sentencji.

[as]